

WOMEN'S RIGHTS CENTER
CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

RODNA ANALIZA ZVANIČNE STATISTIKE U CRNOJ GORI

Svim ženama – za nas se “brojite”!

IZDAVAČ:

NVO Centar za ženska prava
Bokeška 20, 81000 Podgorica
Montenegro

M: +382 67 63 97 69

T/F:+382 20 664 193

women.mne@gmail.com

www.womensrightscenter.org

UREDNIKA:

Maja Raičević

AUTORI/KE

Anita Stjepčević

Maja Raičević

Izabela Kordić

Zorica Konatar

Mirko Balšić

Godina izdanja:

2024

Tiraž:

100

Štampa:

AP print

Naslovna fotografija:

Izvor: American Psychological Association

Ova publikacija je izradjena uz finansijsku podršku Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Njen zadržaj je isključiva odgovornost NVO Centar za ženska prava i ne predstavlja nužno stavove Ministarstva.

Publikacija je nastala u okviru projekta: *“Broje li se žene u Crnoj Gori: rodna analiza zvanične statistike”*.

SADRŽAJ

RODNA ANALIZA	1
ZVANIČNE STATISTIKE U CRNOJ GORI	1
SAŽETAK	6
UVOD - PROCJENA POTREBE ZA RODNOM STATISTIKOM	8
Istraživačka pitanja	10
Strateški i zakonodavni okvir	11
Organizaciona struktura nacionalnog statističkog sistema	18
Druga nacionalna legislativa važna za rodnu statistiku	20
Program pristupanja Crne Gore EU - Poglavlje 18	25
Evropski strateški i zakonodavni okvir	27
Medjunarodni instrumenti.....	29
UVODJENJE RODA U STATISTIČKI SISTEM CRNE GORE	31
Proizvodjači zvanične statistike	31
Indeks rodne ravnopravnosti	38
Razgovori sa proizvodjačima rodne statistike (zaključci).....	42
Popis stanovništva.....	46
PRIMJER ŠVEDSKE	49
KAKO DA SE ŽENE U CRNOJ GORI (ZAISTA) BROJE? - PREDLOG ZA PROŠIRENJE RODNIH INDIKATORA	56
ZAKLJUČAK	72
Literatura:	74

PREGLED TABELA:

Tabela 1: Nadležne institucije za podataka prema mjeri 2.7. iz Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i spriječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 2023-2027.

Tabela 2: Rodna razvrstani podaci “Žene i muškarci u Crnoj Gori“

Tabela 3: Opštine u kojima se radja značajno više dječaka nego djevojčica

Tabela 4: Opštine u kojima se radja značajno više djevojčica nego dječaka

Tabela 5: Opštine u kojima je normalan odnos između novorođene muške i ženske djece

Tabela 6: Podciljevi rodne ravnopravnosti u zvaničnoj statistici Švedske na nacionalnom nivou

Tabela 7: Statistika po polnoj pripadnosti na nivou opština u Švedskoj

Tabela 8: Proširena verzija publikacije “Žene i muškarci”

SKRAĆENICE:

MONSTAT – Uprava za statistiku

GEI – Indeks rodne ravnopravnosti

NSRR – Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti

EK – Evropska komisija

CEDAW – Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

MICS- Multiple Indicator Cluster Surveys (istraživanja višestrukih indikatora klastera za domaćinstva)

SAŽETAK

Državni organi su dužni da prikupljaju i iskazuju statističke podatke razvrstane po polnoj pripadnosti¹. Ovi podaci su neophodni za kreiranje efikasnih politika i programa koji će uzeti u obzir perspektive, prava i potrebe svih društvenih grupa i promovirati rodnu ravnopravnost i socijalnu pravdu. Ovu obavezu propisuje i važeći Zakon o rodnoj ravnopravnosti.² Pored toga, politike je potrebno uskladiti sa evropskim standardima, izraženim kroz završna mjerila i preporuke Evropske komisije. Statistika razvrstana po polu je, dakle, neophodna kako za pripremu, tako i za evaluaciju uspjeha državnih politika.

Medjutim, obavezu prikupljanja podataka razvrstanih po polu ne poštuju svi proizvođači zvanične statistike. Dodatno zabrinjava podataka da se njihov broj u odnosu na prethodni programski period **prepolovio**, sa deset na aktuelnih pet državnih organa.

U takvoj situaciji jedina mogućnost da se unaprijedi statistika razvrstana po polu je u boljoj diseminaciji dostupnih podataka i dodatnoj obradi i ukrštanju raspoloživih baza podataka koje proizvode različite institucije, bile one u sistemu zvanične statistike ili van njega, a koji se ne objavljuju redovno ili uopšte. Postizanje ovog cilja zahtijeva osiguravanje održive razmjene medju institucijama, koje ne komuniciraju redovno, a zbog čega Uprava za statistiku kao glavni nosilac i diseminator podataka, pored sopstvenih baza, često objavljuje **samo** one podatke koji joj se periodično **dostave**..

U pogledu rodno razvrstanih podataka koji se objavljuju, poseban iskorak vidi se u Indeksu rodne ravnopravnosti izdatom za 2019. i 2023. godinu. Da je drugi Indeks rodne ravnopravnosti ispratio strukturu prvog izdanja, proširujući inicijalne kvalitativne analize, moglo bi se govoriti o napretku rodne statistike u Crnoj Gori. Medjutim, izostao je prikaz konkretnih mjera i pratećih analiza njihovog uspjeha, pa se postavlja pitanje: koje su to konkretne političke odluke i aktivnosti dovele do poboljšanja vrijednosti indeksa u skoro svakom *domenu* i *poddmenu* Indeksa, kako sugeriše njegova posljednje obračunata vrijednost? Crnogorskoj statistici, dakle, manjka kvalitativna obrada podataka i to je prostor na čijem unaprijedjenju treba raditi u narednom periodu.

¹ Aktuelni Zakon o rodnoj ravnopravnosti (član 14) propisuje obavezu svih organa, privrednih društava i drugih pravnih lica, da statističke podatke i informacije koje prikupljaju, evidentiraju obrađuju, iskažu po polnoj pripadnosti.

² Član 3 Zakona o rodnoj ravnopravnosti: Državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi) dužni su da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.

Centar za ženska prava je, na osnovu uporedne analize razvijene statističke prakse Švedske, sačinio predlog od 120 novih indikatora kojima bi trebalo proširiti postojećih 88, koliko se u prosjeku objavljuje u publikaciji Uprave za statistiku “Žene i muškarci”, svake druge godine. Rad na prepoznavanju i definisanju ovih indikatora trajao je tokom cijele 2024. godine, da bi u samoj završnici Centar za ženska prava organizovao dva medjuinstitucionalna sastanka u okviru kojih smo sa predstavnicima državnih institucija koje proizvode statistiku preispitali mogućnosti i tražili rješenja za svaki od ponudjenih indikatora. Zahvaljujući ovoj saradnji, aktivnoj ulozi predstavnica MONSTAT-a i izuzetnom doprinosu učesnika/ca ovog procesa, u narednim godinama možemo očekivati još sadržajnije publikaciju “Žene i muškarci”, koja će uključiti i one indikatore koji se nisu našli u njenom 10. izdanju za 2024. godinu. Stoga, proširena tabela koju sadrži ova analiza, sa ukupno 203. indikatora, predstavlja vrstu strateškog usmjerenja ka prikupljanju nedostajućih, a važnih podataka koji će informisati aktuelne i buduće politike. ***One u kojima se žene u Crnoj Gori stvarno broje.***

UVOD - PROCJENA POTREBE ZA RODNOM STATISTIKOM

Odsustvo rodno osjetljivih podataka predstavlja uzrok i posljedicu "dvostrukog nerazmišljanja" kojim se **podrazumijeva** da je čovječanstvo muškog roda, a žene se ni ne pominju, dokazala je britanska spisateljica i aktivistkinja Karolin Kriado Peres u svojoj višestruko nagrađivanoj knjizi "*Nevidljive: kako podaci kroje svijet po mjeri muškarca*"¹.

Podatak je samo druga riječ za informaciju, nastavlja Peres, a nedostatak informisanih politika važan, ako ne i glavni uzrok, višedecenijske reprodukcije sistema vrijednosti u korist jednog pola i roda (riječju: patrijarhat).

Iako je članom 33a Zakona o rodnoj ravnopravnosti predviđen cijeli raspon prekršajnih kazni zbog nepoštovanja *obaveze državnih organa, privrednih društava i drugih pravnih lica da prikupljaju i iskazuju statističke podatke po polnoj pripadnosti (član 14)*, do danas isti nije primjenjen u praksi. Nedostatak rodno razvrstanih podataka evidentno utiče na kvalitet analiza koje treba da informišu domaće politike, strateška dokumenta i prateće mjere. Posljedično, te politike konstantno ostaju bez rodne komponente (time i stvarnog činjeničnog stanja), a stepen njihove orodnjenosti na godišnjem nivou je ispod 10%³.

Na probleme zanemarivanja rodne perspektive kroz čak 60% važećih strateških dokumenata upozorava i civilni sektor⁴, dok se situacija radikalno pogoršava kada kroz budžete treba pratiti realizaciju postojećih strateških ciljeva. U posljednjem slučaju svega 0,26% ukupnog budžeta za sprovođenje strategija usmjereno je na rodno senzitivne aktivnosti⁵.

Bez rodno razvrstanih podataka, politike ostaju formalne i deklarativne, umjesto da budu rezultat planiranja na osnovu stvarnog stanja, a pomaci tih politika slabi i često nemjerljivi. Zbog toga se u oblasti rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori godinama postiže ograničen napredak, čemu najbolje svjedoči Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu⁶.

Dok izlazimo iz četvrte godine za redom u sprovođenju Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 koja poziva institucije da se osposobe za

³ Prema Vladinom Instrumentu za procjenu orodnjenosti politika, više na linku o tome: <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/635334/orodnjen-samo-jedan-od-11-strateskih-dokumenata-iz-prethodne-godine>

⁴ Institut Alternativa je rezultate svoje analize orodnjenosti važećih strateških dokumenata predstavio na konferenciji: [Rodna dimenzija zakona i strategija: Šta smo naučili?](#)

⁵ Ibid.

⁶ Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu, strana 39, više na linku: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2023_en

proizvodnju, prikupljanje i analizu rodne statistike, a koja naizgled tramo dostiže svoje ciljeve⁷, dotle nas Evropska komisija opominje da Crna Gora tek treba da usvoji sveobuhvatan sistem praćenja i prikupljanja podataka kako bi procijenila nivo sprovođenja zakona, politika i strategija o ljudskim pravima⁸. Ne čekajući da se uspostavi pomenuti sistem, Centar za ženska prava je izradio ovu analizu, kako bi pružio presjek stanja o trenutnom stepenu razvoja rodne statistike, prepoznao mogućnosti proizvođača zvanične statistike da unaprijede kapacitete proizvodnje podataka (selektovane po rodu i polu) i ponudio konkretne razvojne preporuke. Na ovaj način dajemo svoj doprinos **sistemu zvanične statistike** kroz prepoznavanje (zakonodavnih, strateških i praktičnih) mogućnosti njenog unaprijeđenja sa aspekta rodne ravnopravnosti.

Svrha analize je da uspostavi javnu debatu o rodnoj statistici. Uz pomoć njenih rezultata želimo da institucije u ovom sistemu uputimo na značaj rodne statistike i međusobnu saradnju, da argumentovano zagovaramo unaprijeđenje podataka u konkretnim sektorskim oblastima i radimo na podizanju znanja i svijesti javnosti o važnosti ovog pitanja.

Ova publikacija je nastala u društveno-političkom kontekstu intenzivne harmonizacije nacionalnih propisa, pa time i zvanične statistike sa evropskim standardima u okviru pristupnih pregovora Crne Gore sa EU (Poglavlje 18). Zbog toga okosnicu naše analize čine i mišljenja Evropske komisije, statistički standardi u oblasti rodne ravnopravnosti koji su postavljeni u ključnim strateškim dokumentima EU - Evropskoj strategiji unaprijeđenja rodne ravnopravnosti 2020-2025⁹ sa Akcionom planu za implementaciju (GAP III)¹⁰, pregovori i smjernice koje su temelj rada Radne grupe za Poglavlje 18¹¹.

Konačno, ne samo što je obaveza prikupljanja rodno razvrstanih podataka više puta potcrtana ponovljenim preporukama međunarodnih tijela i Evropske komisije, pitanje dostizanja rodne ravnopravnosti se našlo i u Završnim mjerilima za Poglavlje 23, koje je Evropska komisija dostavila Crnoj Gori 26. juna 2024. Kako se rodna ravnopravnost ne može unaprijediti bez rodni analiza koje počivaju na rodno

⁷ Kada je u pitanju stepen realizacije aktivnosti, Centar za ženska prava je u svom istraživanju zapazio da je u 2023. godini sprovedeno 65% aktivnosti (na nivou sva tri operativna cilja), što je dvostruko više aktivnosti u poređenju sa prethodnim Akcionim planom za period 2021-2022. Međutim, pozitivan utisak umanjuje činjenica da se već godinama stare nerealizovane aktivnosti prenose u nove akcione planove, što je pokazala i eksterna srednjoročna evaluacija objavljena sredinom prošle godine, neposredno prije isteka prvog dvogodišnjeg Akcionog plana za 2021 - 2023, sa čak 70 % nerealizovanih aktivnosti. Više o ovome vidjeti u Izveštaju o sprovođenju Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021 -2025 za 2022. godinu sa Predlogom akcionog plana za period 2023-2024. godine, na linku:

<https://www.gov.me/dokumenta/00303903-9045-4c6a-afed-b6e82ebc552b>, kao i u Monitoring izvještaju o implementaciji Akcionog plana Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 za 2023. godinu, na linku: <https://womensrightscenter.org/monitoring-izvjestaj-o-implementaciji-nacionalne-strategije-rodne-ravnopravnosti-sa-akcionim-planom-za-2023-godinu/>

⁸ Izveštaj Evropske komisije, Ibid.

⁹ Strategija na linku: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

¹⁰ Akcioni plan EU o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena u spoljnoj politici (GAP III) je plan za promovisanje rodne ravnopravnosti u svim oblastima unutrašnje i spoljne politike Evropske unije. Više na linku: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2184

¹¹ Predstavnic Centra za ženska prava imenovana je za članicu Radne grupe za Poglavlje 18, ispred NVO sektora.

razvrstanim podacima, to je unaprijedjenje rodne statistike ključno za realizaciju pomenutog završnog mjerila za pristupanje EU. Ovom analizom Centar za ženska prava želi da doprinese i tom procesu.

Na kraju uvodnog dijela želimo da izrazimo zahvalnost predstavnicama MONSTATa i drugih državnih institucija koje prozivode statistiku, na izuzetnoj saradnji i posvećenosti unaprijedjenju rodne statistike.

Istraživačka pitanja

1. *Kako orodniti zvaničnu statistiku u Crnoj Gori?*
2. *Kojim prioritetnim oblastima nedostaju rodno razvrstani podaci?*

Da bismo odgovorili na ova pitanja, sprovele smo:

1. Desk analizu zakonodavnog i institucionalnog okvira u sistemu zvanične statistike kao i analizu nacionalnog zakonodavstva koje se dovodi u vezu sa rodnom statistikom, sa kratkim pregledom na EU *acquis* za ovu oblast;
2. Analizu postojećih praksi proizvodnje i diseminacije rodno razvrstanih podataka, kroz intervju/razgovore sa predstavnicima/predstavnicama proizvođača rodne statistike;
3. Analizu dostupne statistike kroz detaljan pregled poslednje izdate publikacije *Žene i muškarci 2022 i Indeksa rodne ravnopravnosti 2023*.
4. Dvije fokus grupe sa predstavnicima i predstavnicama institucija koje u svojoj nadležnosti imaju prikupljanje podataka važnih za sektorske politike;
5. Komparativnu analizu najboljih statističkih praksi u Evropi, poput statističke prakse Švedske na osnovu koje smo mogle da razumijemo mogućnosti i ponudimo način za proširivanje domaće statistike¹².

Metode prikupljanja podataka koje su korišćene kako bi odgovorili na istraživačka pitanja su:

- sekundarni izvori podataka (izveštaji, publikacije..)
- pet dubinskih intervju sa predstavnicima/cama institucija
- dvije fokus grupe sa proizvođačima statistike uključujući i institucije van zvaničnog sistema kao i predstavnike/ce Univerziteta Crne Gore
- analize javno dostupnih baza podataka
- informacije dobijene zahtjevima za slobodan pristup informacijama (SPI)

¹² Švedska je izabrana kao model zbog bogate višedecenijske tradicije razvoja i proizvodnje rodne statistike i kao potencijalni partner Uprave za statistiku Crne Gore u saradnji sa kojim se u budućnosti može implementirati projekat unaprijedjenja rodne statistike.

Strateški i zakonodavni okvir

U Crnoj Gori je na snazi cijeli spektar zakona i strategija koji se direktno ili posredno mogu dovesti u vezu sa proizvodnjom rodne statistike.

Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike¹³ pored organizacije i poslova definiše obuhvat sistema zvanične statistike kojim se podrazumijevaju *brojčani i reprezentativni podaci i informacije o ekonomskim, demografskim i društvenim pojavama, kao i o pojavama iz oblasti radne i životne sredine u Crnoj Gori* (član 2). Iako su posljednje izmjene ovog zakona usvojene 2019. godine, propuštena je prilika da se propiše i obavezna prateća analiza dobijenih podataka prilikom diseminacije (čl. 4, st.1, tč.13). Dalje, pilikom prikupljanja demografske i socijalne statistike podaci se razvrstavaju po polu, ali zakon nigdje nije jasno propisao obavezu da se isti tako vode i prikazuju i u drugim evidencijama, a što je posebno važno kada se statistika dobija iz administrativnih izvora (registara, baza podataka, zbirki podataka i geoprostornih podataka)¹⁴. Zbog nepreciznosti ovakvih rješenja, u Crnoj Gori se bez posebnih istraživanja ne može zvanično utvrditi pitanje polne strukture vlasništva nad nekretninama, ili razlike u prosječnim primanjima i penzijama muškaraca i žena, da navedemo neke od primjera.

Proizvođači zvanične statistike koje zakon prepoznaje su: organ uprave nadležan za poslove statistike (Uprava za statistiku), Centralna banka Crne Gore, organ uprave nadležan za poslove finansija (Ministarstvo finansija) i **drugi proizvođači** određeni programom zvanične statistike. Zakonom se uspostavlja i Savjet statističkog sistema¹⁵ kao Vladino međuresorno tijelo sa ovlašćenjem da se bavi strateškim pitanjima razvoja sistema zvanične statistike i njene uporedivosti na međunarodnom nivou. Savjet se sastaje redovno, a u prosjeku šest do sedam puta godišnje. Nosioци nadležnosti prema ovom zakonu su i druge institucije.

Godina 2023. bila je u znaku održavanja popisa stanovništva, domaćinstava i stanova. Pravila za pripremu, organizaciju i održavanje popisa definišu se posebnim zakonom, koji je od 2021. godine više puta mijenjan, da bi finalne izmjene i dopune

¹³ "Službeni list Crne Gore", br. 018/12 od 30.03.2012, 047/19 od 12.08.2019

¹⁴ Na primjer, prema Zakonu o popisu to su "skupovi podataka o pravnim i fizičkim licima koje uspostavljaju i održavaju državni organi, organi državne uprave, organi uprave, organi lokalne samouprave i druge organizacije i institucije".

¹⁵ Savjet ima 17 članova i to su: predstavnici Uprave za statistiku, Centralne banke Crne Gore, Ministarstva finansija i socijalnog staranja, organa državne uprave nadležnog za unutrašnje poslove, organa državne uprave nadležnog za poslove poreza i carina, Komisije za tržište kapitala, Ministarstva zdravlja, Ministarstva ekonomskog razvoja, Instituta za javno zdravlje Crne Gore, naučno – istraživačkih institucija, poslovnih asocijacija i nevladinih organizacija. Preuzeto sa sajta MONSATA (pristupljeno 29.januara 2023. godine). Više o radu Savjeta na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=14&pageid=14>

bile usvojene u novembru 2023. godine¹⁶, kada su se konačno stekli uslovi za održavanje popisa. Krajem 2021. godine na javnu raspravu o inicijalnoj verziji predmetnog zakona pristigli su komentari i predlozi sa 9 različitih adresa. U svojim komentarima učesnici/e su, pored ostalog, tražili prisustvo ovlašćenih predstavnika/ca međunarodnih organizacija i domaćih nevladinih organizacija¹⁷ u toku popisa (*odbijeno*); uvrštavanje seta pitanja na osnovu metodologije Vašingtonske grupe za statistiku osoba sa invaliditetom (*prihvaćeno* - pitanja od 33 do 37. na popisnom listiću); izostavljanje pitanja o etničkoj pripadnosti, vjeroispovjesti i maternjem jeziku ukazujući na statističke prakse razvijenih evropskih zemalja i evropske propise koji ne obavezuju na prikupljanje ovih podataka i upozoravajući na realne prijetnje od etno-nacionalističke retorike po reformske procese u zemlji (*odbijeno*); prikupljanje podataka o prisustvu na društvenim mrežama važnih za planiranje politika iz oblasti obrazovanja, informisanja, medija i informacionih tehnologija (*odbijeno*); o seksualnoj orijentaciji (*odbijeno*) itd. Iako je MONSTAT upućivao na druga godišnja istraživanja kojima se prikupljaju neki od traženih podataka, ili ih odbijao ukazujući na stepen njihove osjetljivosti, kao u poslednjem slučaju, smatramo da je popis morao biti bolje iskorišten, kao jedinstvena prilika da se dobiju potpuni, sveobuhvatni, ažurirani podaci na nivou cijele populacije. Po usvajanju zakona, definisana je i [Metodologija popisa 2023](#) sa detaljnim metodološkim objašnjenjima koja se odnose na cilj popisa.

Tekst **Nacrta Strategije razvoja zvanične statistike za 2024-2028**, objavljen je na web stranici Ministarstva finansija 11.08.2023. godine¹⁸. Predloženi nacrt strategije važan je primjer uključivanja rodne komponente u programiranje sektorske politike u zemlji. Rodna ravnopravnost je prepoznata, ne samo kroz posebno poglavlje: *Orodnjenost*, već i horizontalno u poglavljima koji se odnose na buduću evaluaciju sprovođenja strategije, a onda i kroz *operativni cilj 5: Proizvodnja relevantne, blagovremene i visokokvalitetne zvanične statistike uz primjenu inovativnih izvora podataka i tehnologija*. Sa druge strane, prostor za unaprijeđenje vidjele smo u potrebi da se u dijelu koji se tiče metodoloških dokumenta Generalnog sekretarijata Vlade, uvrsti i *Instrument za procjenu stepena orodnjenosti strateških dokumenata*¹⁹ koji je ovom prilikom izostavljen. Instrument sadrži 11 kriterijuma, od kojih je **5** izostavljeno u predlogu ove strategije. To su:

¹⁶ Bavljenje političkim kontekstom popisa koji se pokušao instrumentalizovati u svrhu pojedinačkih programa političkih partija prevazilazi opseg istraživanja ovog rada i ovdje se njime nećemo baviti. Za više informacija o ovome konsultujte linkove: <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-popis-stanovnistva-kampanja/32633265.html> ili <https://www.slobodnaevropa.org/a/popis-crna-gora-dps-bojkot/32652152.html>

¹⁷ Registrovanih za praćenje ostvarivanja političkih sloboda i prava.

¹⁸ Obavještenje o javnoj raspravi na linku: <https://www.gov.me/dokumenta/cc16cbc6-1923-477f-aa12-d4dca22a8d35>

¹⁹ Ovaj Instrument kreiran je kako bi služio Generalnom sekretarijatu Vlade u fazi davanja mišljenja na predložena dokumenta javnih politika, ali može poslužiti i kao vodič resornim ministarstvima za integrisanje rodno odgovornih ciljeva, aktivnosti, indikatora i budžeta prilikom izrade strategija. Dokument na linku: <https://www.gov.me/dokumenta/5f0f55ee-5665-4920-a3f6-af8786270f46>

- Da je sastav radne grupe bio rodno izbalansiran (**kriterijum 1.1.**)²⁰
- Da je analiza stanja zasnovana na rodno disagregiranim podacima (**kriterijum 2.1.**)
- Da su uočene neke prepreke i rizici za žene i muškarce i osobe drugih rodnih identiteta da ostvare dobrobiti od rezultata javne politike (**kriterijum 2.3**)
- Da su predviđene mjere kroz koje će se uočene nejednakosti, prepreke i rizici adresirati u okviru ove javne politike (**kriterijum 2.4**)²¹
- Da se u cjelokupnom tekstu javne politike koristi rodno senzitivni jezik (**Kriterijum 2.8.**)²²

Obrazloženje nedostajućih kriterijuma:

Kako je nedostatak ljudskih resursa u Upravi za statistiku jedan od glavnih problema koji se ponavlja kroz cijeli dokument, predložili smo da se u jednom njegovom dijelu istakne i polna/rodna struktura zaposlenih, ali i piramidalno klasifikuje struktura upravljanja, takodje razvrstana prema polu. Ovakvom prezentacijom podataka sagledale bi se eventualne neravnopravnosti u pogledu strukture zaposlenih, a što bi pomoglo prepoznavanju posebnih mjera koje treba da doprinesu internim politikama rodne ravnopravnosti u Upravi za statistiku. Ovo bi ujedno bio doprinos i podacima o zaposlenim u javnoj upravi, koji u trenutku pisanja komentara nisu dostupni iz otvorenih izvora. Sa tim u vezi, a u odnosu na ključnu aktivnost 2.1. strategije: *Jačanje stručnih i kadrovskih kapaciteta u svim organizacionim jedinicama unutar sistema zvanične statistike*, upućujemo na dobre prakse razvijenih statističkih sistema.

Naime, u Upravi za statistiku u Švedskoj, sistematizovana su tri radna mjesta isključivo nadležna za rodnu statistiku. Ove pozicije su strateški smještene u **Odsjeku za Agendu 2030 – ciljevi održivog razvoja**. Ustanovljavanjem barem jedne ovakve pozicije u budućoj strukturi zaposlenih napravio bi se značajan iskorak. Pored prikupljanja i klasifikacije svih rodno razvrstanih podataka na *jednom mjestu*, na ovaj način bi se redovno pravio presjek stanja i trendovi u rodnoj statistici, i sa nivoa Montstat-a identifikovale statističke praznine koje ubuduće treba popunjavati. Koordinacija medju proizvođačima zvanične statistike bi bila efikasnija, a proces razvoja rodne ekspertize uzajaman. Zato smo predložile da se prilikom namjeravanih izmjena *Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave za statistiku*, predvidi barem jedno mjesto kojim bi se institucionalizovala pozicija službenika/ce za

²⁰ Tekst strategije ne sadrži imena članova i članica radne grupe, a posljedično ni njihovu funkcionalnu pripadnost. Ovo je važno zbog snaženja transparentnosti u procesu pripreme politika, ali i uskladjivanja sa utvrđenim kriterijumima Vladinih dokumenata, zbog čega je predloženo da se sastav radne grupe istakne u početnom dijelu dokumenta.

²¹ Zbog nedostataka u ispunjavanju prethodnog kriterijuma, ni ovaj nije posljedično ispunjen.

²² U strategiji se dosljedno ne koristi rodno senzitivni jezik zbog čega je treba lektorirati na način da se imenice upotrebljavaju u gramatički ispravnim rodovima, pogotovo u slučajevima kada se upotrebljava genitiv (korisnici) i dativ (korisnicima) u muškom rodu u obilježju množine, tako što bi se pisalo: korisnici/ce ili korisnici i korisnice, a u drugom slučaju korisnicima/cama ili korisnicima i korisnicama.

rodnu statistiku. Po aktuelnom rješenju se nekome od zaposlenih (trenutno u Odsjeku statistike obrazovanja, kulture i pravosudja) dodjeljuje i uloga koordinatora za rodno razvrstane podatke, ali posebno sistematizovano mjesto ne postoji²³.

Kako bi se ispunile preporuke iz Izvještaja Evropske komisije, predstavljene u tekstu Strategije, a koje se odnose na ispunjavanje zahtjeva za zvaničnim podacima i kompilacijom indikatora iz Nacionalne strategije održivog razvoja i UN Agende 2030, predložile smo da se razmotri ustanovljavanje novog odsjeka, poput gorepomenutog u statističkoj praksi Švedske, a nadležnog za prikupljanje podataka za politike održivog razvoja.

Kada je riječ o korisnicima i korisnicama statistike, Strategija je trebala da pozove i na unaprijedjenje podataka dobijenih iz *Izvještaja o zadovoljstvu korisnika uslugama Uprave za statistiku*, koji su uzeti kao osnov za analizu predstavljenog stanja u sistemu statistike. Ove podatke je trebalo predstaviti i prema polu, umjesto generičke prezentacije, na nivou ukupnog uzorka. Zbog toga je ostalo otvoreno pitanje koje to podatke više koriste muškarci, a koje žene i da li postoje polne/rodne razlike u zadovoljstvu postojećim podacima. Nije moguće sagledati ni specifične potrebe za podacima određenih grupa, ne samo diversifikovanih po osnovu pola/roda već i u odnosu na druga intersekcionalna obilježja.

Poslednji komentar na Strategiju odnosio se na sistemski nedostatak rodne statistike u Crnoj Gori, koja ide izvan rodno razvrstanih podataka i uključuje njihovu analizu i prezentaciju, a što je i prepoznato u dijelu Strategije u kom se pominje publikacija "Žene i muškarci". Pomenuta publikacija je tek baza osnovnih, rodno razvrstanih podataka i izostavlja veliki broj važnih demografskih i socio-ekonomskih pokazatelja položaja žena i muškaraca u društvu. Konačno, predložile smo da se u dijelu SWOT/analize, gdje su prepoznate slabosti statističkog sistema, i ovaj problem prepozna i adekvatno adresira.

Strategija razvoja zvanične statistike za 2024-2028 usvojena je 29.decembra 2023. godine²⁴. Nijedan od gore navedenih komentara Centra za ženska prava nije prihvaćen.

²³ Predmetnu inicijativu smo pokrenuli direktno i sa MONSTAT-om komentarišući njihov Program razvoja zvanične statistike 2024-2028, koji treba da slijedi ovu strategiju (vidjeti ispod).

²⁴ Javna rasprava na tekst Strategije je prošala neopaženo, te niko od zainteresovanih strana nije dostavio predloge i sugestije na tekst dokumenta, moguće i zbog perioda kada je ista organizovana (u vrijeme kada se dominantno koriste kolektivni godišnji odmori 11.08-31.08.2023.godine). Centar za ženska prava je počevši od oktobra dva puta inicirao sastanak sa Ministarstvom finansija, nadležnim za ovu oblast. Cilj sastanka je bio da razgovaramo o mogućnostima razvoja rodne statistike u odnosu na zadate strateške ciljeve, o izazovima sa kojima se Ministarstvo suočava prilikom prikupljanja i analize rodno razvrstanih podataka, a u želji da prepoznamo načine kako i na koje oblasti se rodno razvrstani podaci mogu proširiti.

Nacrt **Programa razvoja zvanične statistike** stavljen je na javnu raspravu istovremeno kada i Strategija. Uz poziv da se sistematizuje posebno radno mjesto za rodnog statističara/ku (vidjeti iznad), u odnosu na strateški cilj kojim se predviđa primjena inovativnih izvora podataka i tehnologija, predložili smo i najbolje prakse u Evropi poput sajta statističke organizacije Švedske²⁵. Na osnovu uporedne analize i mapiranih nedostataka u domaćoj statistici, u ovoj fazi smo predložile publikovanje (u slučaju da baze već postoje) ili dodatnu obradu (ukoliko se ne prikupljaju) sljedećih podataka:

- statistike živorodjenih koja će biti dopunjena podacima **o godinama majke**.

Cilj bi bio da se dobiju informacije o prosječnoj životnoj dobi žena koje prvi put postaju majke, koji bi se ukrstili i sa pratećim geografskim pokazateljima.

- **prosječan broj djece po muškarcu i po ženi**, zajedno sa varijablom životne dobi.

Cilj je pružiti važne podatke o plodnosti žena i muškaraca. Takodje bi se obezbijedio i podatak o broju muškaraca i žena bez djece.

- najčešći uzroci smrti moraju **pratiti stopu mortaliteta u zemlji**.

Poslednji podaci Instituta za javno zdravlje kumulativno su objavljeni za period 2010-2019, na osnovu inicijative i od tada se ne ažuriraju²⁶.

- podaci o **polu** roditelja/staratelja kojemu je nakon razvoda braka/prekida vanbračne zajednice povjereno **vršenje roditeljskog prava**.

Proizvodnjom ovih podataka bi se konačno dobio broj žena koje samostalno biru o djeci, kao posebno socijalno ranjivoj kategoriji stanovništva. S tim u vezi, potrebno je i da se na bazi podataka dobijenih iz Ankete o dohotku i uslovima života (EU- SILC) redovno izvještava i o ekonomskom statusu domaćinstava sa jednim djetetom, uz razvrstavanje podataka po polu roditelja/staratelja i polu djeteta, i statusu domaćinstva sa dvoje i/ili više djece razvrstane po polu roditelja/staratelja i polu djece. Za praćenje ekonomskog položaja djece bilo bi korisno obezbijediti podatke o redovnosti isplate izdržavanja djeci, razvrstane po polu roditelja koji je obavezan da plaća izdržavanje.

²⁵ Više na linku: <https://www.statistikdatabasen.scb.se> na kom se nalaze svi statistički podaci jedne zemlje razvrstani po sektorima, indikatorima i varijablama. Ovaj način prezentacije podataka jednostavan je za upotrebu i efikasno odgovara potrebama korisnika/ca statistike.

²⁶ Kada je riječ o uzročnicima smrti majki oni su kod nas za sada podijeljeni na samo dva indikatora: trudnoća, radjanje i babinje i stanja u porodajnom periodu. Ovome treba dati veći značaj u narednom periodu. Podaci o uzrocima smrtnosti 2010-2019, link: <https://www.ijzcg.me/me/izvjestaji/umrli-prema-uzroku-smrti-po-grupama-obiljenja-polu-i-starosti-u-crnoj-gori-2010-2019>

U nastavku još neki od predloga Centra za ženska prava za unaprijedjenje statistike:

- U osnovne demografske pokazatelje uvrstiti **broj udovica i udovaca**.
- Podaci o vanbračnim zajednicama sa djecom i/ili bez djece takodje moraju biti vidljiviji (pod uslovom da se prikupljaju).
- Statističke podatke o nelegalnim migracijama potrebno je dopuniti podacima koji se odnose na krijumčarenje ljudima, te opredijeliti posebnu oblast u okviru Programa zvanične statistike koja bi se odnosila na ovaj problem. Potrebno je objediniti podatke koje posjeduje granična policija, kriminalistička policija, te ustanove zaduženih za prihvata i smještaj migranata. U indikatore praćenja ove pojave je važno uvrstiti sledeće: karakteristike migranata u odnosu na pol, trudnoću, invaliditet. Takođe, bilo bi od značaja prikupiti podatke o razlozima i motivaciji za migraciju razvrstane po polu, o tome da li migranti putuju sami ili sa partnerom, djecom, porodicom - razvrstano po polu (s kim putuju žene, sa kim muškarci, djeca..), kao i socijalno-ekonomski uslovi iz zemlje porijekla. Ako se identifikuju slučajevi nasilja i trafikinga među migrantima, neophodno je prikupiti podatke po polu i starosnoj dobi žrtava²⁷. U skladu sa tim, sve navedene podatke je potrebno uskladiti i sa statistikom azila, te prepoznati kategoriju ostalih migranata kojima je potrebna zaštita, a u koju spadaju apatridi, žrtve krijumčarenja ljudi, djeca bez pratnje i azilanti kojima nije pozitivno riješen zahtjev za azil, a koji takođe traže zaštitu po međunarodnom pravu.
- Statističku prezentaciju podataka dopuniti i sa podacima o rodnim **razlikama u primanjima i rodnim razlikama u penzijama**. Program razvoja statistike stoga treba da predvidi posebno istraživanje kojim će se prikupiti zvanični podaci za ovu oblast.
- Predložile smo da se za naredni strateški period predvidi i sprovođenje jedinstvenog **istraživanja o korišćenju vremena** (IKV) o tome kako stanovnici/e Crne Gore provode vrijeme tokom 24 časa. Aktivnosti bi se mogle grupisati kao: plaćeni posao, neplaćeni posao, učenje, lične potrebe, slobodno vreme i ostale aktivnosti (neodređene aktivnosti i ostala putovanja)²⁸. *Ovo istraživanje treba da pruži redovne i ažurirane podatke koji će poslužiti kao osnov za obračunavanje rodnog jaza u korišćenju slobodnog vremena i u obavljanju neplaćenih poslova brige i njege između muškaraca i žena*²⁹.

²⁷ Evidencija o osobama koje traže međunarodnu zaštitu na crnogorskim graničnim prelazima nije adekvatno vođena, što uzrokuje poteškoće i može onemogućiti precizno praćenje broja i prirode zahtjeva. Postavlja se pitanje da li Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), koje prima te informacije od policije, raspolaže potpunim podacima, što se ističe u Analizi postupanja državnih organa prema tražiocima azila i osobama koje planiraju podnijeti zahtjev za međunarodnu zaštitu u Crnoj Gori. Ovu analizu su izradili Institucija zaštitnika ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) i agencija Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR).

²⁸ Instrumenti koji se koriste u regionu kada se sprovode ova istraživanja preuzeti su iz Usaglašenih preporuka za evropska istraživanja o korišćenju vremena (HETUS).

²⁹ Vrijednosti koje smo vidjeli u vezi sa ovim predstavljene u prvom Indeksu rodne ravnopravnosti kao kompilacija različitih istraživanja. Smatramo da ovo istraživanje treba da bude dio redovnih aktivnosti Monstata. To nas vraća i na činjenicu da iako Monstat raspolaže sa solidnom bazom rodno razvrstanih

- Predvidjeti i istraživanje o uslovima života djece "Living conditions of children" - SILC" uporedivo sa Living Conditions Survey (SILC)) po uzoru na slovenačku, ali i druge evropske prakse. *Ovo istraživanje obezbjeđuje vrijedne podatke o stepenu socijalizacije djece, kvalitetu slobodnog vremena, njihovim uslovima života i sl.*
- Iako se u publikaciji "Žene i muškarci" predstavljaju podaci o broju studenata i studentkinja na višim stepenima obrazovanja, nedostaje klasifikacija studija prema programima koja bi pokazala razmjer upisanih studenata i studentkinja prema studijskim programima. Nedostaju i podaci koliko studenata i studentkinja završi studije u roku. Ovi podaci bi trebalo da budu sastavni dio statističkih istraživanja o upisu i/ili diplomiranim studentima i studentkinjama. *Uz to, značajno bi pomogli aktuelnim istraživanjima žena u STEM-u i pratećim mjerama za afirmaciju ovih zanimanja među ženskom populacijom.*
- Žene nastavljaju da napreduju u obrazovnim postignućima ali je, prema Indeksu rodne ravnopravnosti 2023, njihov ukupan razvoj i uključivanje u cjeloživotno i neformalno učenje dodatno usporen u odnosu na 2019. godinu. Neodostaju nam analize ovog negativnog trenda koji posljedično utiče i na poziciju žena na tržištu rada. Prethodni indeks je prepoznao potrebu za proširenjem analiza koje će pokazati kako majčinstvo utiče na karijeru, izračunavanjem **stope zaposlenosti u ekvivalentu punog radnog vremena za žene koje su majke**. Ipak, do danas ova statistika nije proizvedena.
- Naredni popis stanovništva treba da pokaže da li je došlo do smanjenja udjela žena u populaciji bez škole u odnosu na 2011. godinu, kada su one činile 81%, kao i među nepismenim stanovništvom, gdje su žene dominantno zastupljene (ukupno 6 590 žena i 1 559 muškaraca).

Napomena: Program razvoja zvanične statistike usvojen je u svom inicijalnom obliku, ali su komentari koje je Centar za ženska prava dostavio Upravi za statistiku pokrenuli intenzivan razgovor kroz preispitivanje mogućnosti od strane Uprave da proizvede neke od pomenutih grupa podataka, posebno u kontekstu onih prikupljenih popisom stanovništva³⁰.

podataka, bez jedinstvene rodne ekspertize i pozicije koja bi bila zadužena za "objedinjavanje podataka na jednom mjestu i njihovu redovnu diseminaciju", isti ostaju bez većeg uticaja na one kojima su najviše potrebni – donosioce odluka. Ova preporuka je i u skladu sa Akcionim planom 2023-2024 Strategije rodne ravnopravnosti Crne Gore 2021-2025, koja je uzgred bila predviđena i ranijim AP, ali je ostala bez realizacije.

³⁰ Kao rezultat, dogovoreno je održavanje radionice o rodnoj statistici na koju su pozvani/e predstavnici/e statističkih odjeljenja institucija, i to ne samo onih u sistemu zvanične statistike.

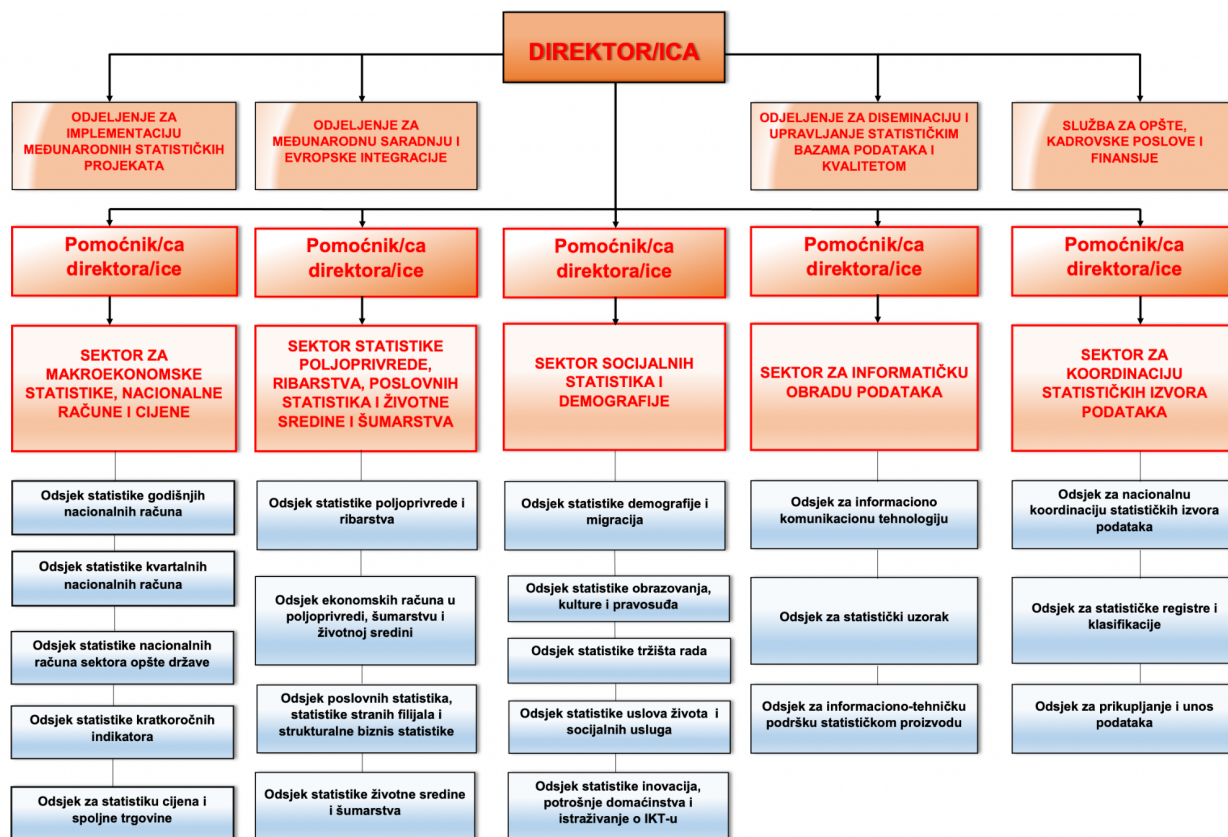
Organizaciona struktura nacionalnog statističkog sistema

Strukturu nacionalnog statističkog sistema čine dva ključna tijela: Uprava za statistiku (MONSTAT) i Savjet statističkog sistema (Statistički savjet). Uprava za statistiku ima ključnu koordinirajuću ulogu u postojećoj organizacionoj strukturi nacionalog statističkog sistema. Nadležnosti oba tijela su opisane u nastavku.

Uprava za statistiku je glavni nosilac i diseminator statističkih podataka, kao i odgovorni stručni nosilac, organizator i koordinator sistema zvanične statistike i predstavlja zvaničnu statistiku Crne Gore u međunarodnom statističkom sistemu. Vršiti poslove koji se odnose na: organizaciju i sprovođenje zvanične statistike, prikupljanje podataka iz administrativnih izvora i izvođenje statistike iz kombinovanih izvora podataka; prikupljanje, obradu, statističku analizu i objavljivanje zvanične statistike; uspostavljanje, razvoj, održavanje, ažuriranje i korišćenje statističkih registara isključivo u statističke svrhe; izradu, usvajanje i usklađivanje metodologija i upitnika za proizvodnju zvanične statistike; koordiniranje pripreme i objavljivanje programa, plana i kalendara zvanične statistike u saradnji sa ostalim subjektima koji izrađuju zvanične statistike; usklađivanje i primjenu jedinstvenih metodoloških rješenja; pripremu i objavljivanje stručno-metodoloških publikacija; ispunjavanje obaveza iz međunarodnih ugovora iz djelokruga zvanične statistike; primjenu nomenklatura, klasifikacija i statističkih standarda u skladu sa propisima Eurostata kojima se obezbjeđuje uporedivost podataka i pokazatelja podataka na nacionalnom i međunarodnom nivou; razvoj statističkog informacionog sistema zvanične statistike; statističko-informacionu obuku kadrova; kontrolu tačnosti podataka izvještajnih jedinica; kao i druge poslove koji su joj određeni u nadležnost³¹.

³¹ Preuzeto sa zvaničnog sajta Uprave za statistiku, dostupno na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=3&pageid=3>

Organizaciona struktura Uprave za statistiku:

Statistički savjet je savjetodavno i stručno tijelo koje daje mišljenja i prijedloge o: strateškim pitanjima zvanične statistike i statističkog sistema; predlogu strategije razvoja, predlogu programa, predlogu godišnjeg plana i predlogu izvještaja o izvršenju godišnjeg plana; nacrtima zakona i drugih opštih pravnih akata iz oblasti zvanične statistike; pitanjima u vezi nepostupanja subjekata koji vode administrativne izvore podataka u skladu sa ovim zakonom; razvoju i unaprjeđenju sistema zvanične statistike i međunarodnoj saradnji; povećanju nivoa znanja proizvođača statistike i korisnika podataka; funkcionisanju sistema zvanične statistike; potrebi za sprovođenjem popisa, uvođenju statističkih istraživanja, reviziji postojećih ili ukidanju obimnih statističkih istraživanja, infrastrukturnim projektima i izvorima finansiranja za njihovo sprovođenje; uputstvima za primjenu principa zvanične statistike; drugim pitanjima od značaja za funkcionisanje sistema zvanične statistike. Članove Savjeta imenuje ministar finansija. Savjet ima 17 članova/ca i to su: predstavnici Uprave za statistiku, Centralne banke Crne Gore, Ministarstva finansija, organa državne uprave nadležnog za unutrašnje poslove, organa državne uprave nadležnog za poslove poreza i carina, Komisije za tržište kapitala, Ministarstva zdravlja, Ministarstva ekonomskog razvoja, Instituta za javno zdravlje Crne Gore, naučno – istraživačkih institucija, poslovnih asocijacija i nevladinih organizacija. Radi razmatranja pojedinih pitanja iz okvira poslova koje obavlja, Savjet može obrazovati komisije, radne grupe ili

druga radna tijela³². U ime nevladinog sektora, kroz članstvo u savjetu, zastupljena je perspektiva LGBTQI+ osoba, dok šira rodna ekspertiza generalno izostaje.

Druga nacionalna legislativa važna za rodnu statistiku

Zakon o rodnoj ravnopravnosti

Zakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen je 2007. godine, od kada je mijenjan tri puta, posledji put 2015. godine. Zakon propisuje način ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, mjere za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola uz stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drugačijih rodnih identita u svim oblastima društvenog života (*član 1*). Zakon se primjenjuje jednako na javni i privatni sektor (*član 2*). Iako su članom 3 svi državni organi, *organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca, zakon ne nudi pravnu garanciju (kroz adekvatnu kaznenu mjeru) kojom bi se obezbjedilo poštovanje ovog člana. Jedva da postoji zvanična procjena primjene ovog zakona, dok potpuni izostanak upotrebe kaznenih odredbi utiče na njegov marginalni značaj u društvu.*

Kao što je u uvodnom dijelu istaknuto, područje rodne statistike definisano je članom 14 ovog zakona, koji u cjelosti glasi:

Statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u organima, privrednim društvima i drugim pravnim licima, kao i kod preduzetnika/ce moraju biti iskazani po polnoj pripadnosti.

Statistički podaci i informacije iz stava 1 ovog člana sastavni su dio zvanične statistike u Crnoj Gori (u daljem tekstu: Crna Gora) i dostupni su javnosti u skladu sa zakonom.

³² Preuzeto sa zvaničnog sajta Uprave za statistiku, dostupno na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=14&pageid=14>

Revizija uspjeha sprovođenja politika rodne ravnopravnosti, koju je sredinom marta 2023. godine sačinila Državna revizorska institucija (DRI)³³, ukazala je i na nedostatke rješenja važećeg zakona. Navodi se da zakon ne dostiže međunarodne tekovine ravnopravnosti žena i muškaraca i da isti nije u punoj mjeri usaglašen sa relevantnim zakonodavstvom EU. Preporučuje se resornom Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava da inicira izmjene i dopune Zakona o rodnoj ravnopravnosti, na način da se kroz isti definišu mjere politike za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti, uvede obaveza vršenja rodne analize, definišu vrste planskih akata u oblasti rodne ravnopravnosti i izvještavanje o realizaciji istih, jasno definiše institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, kao i obaveze državnih organa, poslodavaca i drugih socijalnih partnera da integrišu rodnu perspektivu u oblasti u kojoj djeluju. Istovremeno, ovom revizijom je utvrđeno da *ne postoji dovoljno napredna i rodno raščlanjena statistika za praćenje stanja u društvu u ovoj oblasti*³⁴. *Državna revizorska institucija, s toga, preporučuje MONSTAT-u da unapređuje obradu i analizu pravovremenih, pouzdanih i uporedivih podataka iskazanih po polu, a naročito putem modernizovanja i usklađivanja metodologija za prikupljanje podataka i redovne razmjene podataka sa nadležnim institucijama*³⁵.

Potreba da se Zakon o rodnoj ravnopravnosti dubinski izmijeni očigledna je već duže vremena, da bi se od prošle godine formalno artikulisala i kroz zaključak Državne revizorske institucije. Ne samo da je DRI prepoznao potrebu za izmjenom zakona, već je to učinio i Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) kroz svoju **Preporuku 12** iz poslednjeg, trećeg izvještajnog ciklusa³⁶. Imajući u vidu njen obavezujući karakter, Ministarstvo je zvanično najavilo izmjene i dopune zakona za 2026. godinu. Uz pomenute izmjene, a zbog nedovoljnosti rodne statistike, te neprecizno postavljenog člana 14, u narednom zakonu biće potrebno proširiti njegovu definiciju i jasnije postaviti nosioce nadležnosti. Jedan od predloga može biti sledeći:

Skupšina, Vlada, organi državne uprave, pravosudje, organi lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce, zdravstvene ustanove, političke partije, mediji su u obavezi da prikupljaju, evidentiraju i obradjuju statističke podatke iskazane po polnoj pripadnosti i da ih redovno, a najmanje jednom u pola godine dostavljaju organu nadležnom za upravljanje zvaničnom statistikom.

Statistički podaci i informacije iz stava 1 ovog člana sastavni su dio zvanične statistike u Crnoj Gori (u daljem tekstu: Crna Gora) i dostupni su javnosti u skladu sa zakonom.

³³Izvještaj dostupan na linku:

<https://www.dri.co.me/doc/Izvještaj%20o%20reviziji%20uspjeha%20Usješnost%20sprovođenja%20politike%20rodne%20ravnopravnosti.pdf>

³⁴ Izvještaj DRI, strana 64.

³⁵ Ibid.

³⁶ Komitet je posebnu pažnju posvetio činjenici nedovoljnih i neefikasnih kaznenih odredbi i preporuku formulisao na sljedeći način: Komitet preporučuje da država izmijeni i dopuni Zakon o rodnoj ravnopravnosti na način da uvede kazne za nepoštovanje njegovih odredbi.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici prvi put je usvojen u avgustu 2010. godine³⁷, a primjenjuje se od 1.septembra 2011.godine.

Članom 18 ovog zakona propisana je obaveza usvajanja strategije zaštite od nasilja u porodici koja treba da sadrži ocjenu stanja i iprepozna ključne probleme u socijalnoj i drugoj zaštiti. Između ostalog, strategija treba da sadrži i ciljeve i mjere za *unaprjeđenje sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja*.

Prva *Strategija zaštite od nasilja u porodici* usvojena je za period 2011-2015. godine³⁸. Ciljem 9 ove strategije propisana je obaveza uspostavljanja jedinstvene elektronske baze podataka o žrtvama nasilja i o nasilnim osobama. Realizacija ovog cilja ostvaruje se mjerom: *Izraditi metodologiju za prikupljanje podataka i vođenje evidencije o žrtvama i počiniocima porodičnog nasilja*. Planom realizacije ovih aktivnosti predviđeno je da tokom 2013.godine bude uspostavljena jedinstvena baza podataka na državnom nivou. Do isteka prve Strategije to nije učinjeno. U decembru 2015. godine Crna Gora usvaja novi strateški dokument koji obrađuje temu zaštite od nasilja u porodici za period 2016-2020³⁹. Novom mjerom 4.1. ponovljena je obaveza izrade metodologije za prikupljanje podataka o nasilju u porodici, kako bi se omogućila razmjena podataka, redovno praćenje i procjena mjera za suzbijanje nasilja, kao i informisanje javnosti o stanju u ovoj oblasti (*Urađena metodologija za prikupljanje podataka, koja sadrži standardizovane obrasce izvještavanja za sve relevantne institucije i pavosuđe; -Statistički administrativni i pravosudni podaci o svim oblicima nasilja obuhvaćenih ovom Strategijom, razvrstani u odnosu navrstu nasilja, pravosudni postupak (krivični ili prekršajni), podatak o tome da li je u pitanju ponovljeno nasilje (ranije vođeni postupci i izrečene mjere), pol, godište i relaciju između žrtve i učinioca, geografsku lokaciju. – Depersonalizovani podaci dostupni javnosti najmanje jednom godišnje*). Realizacije ove aktivnosti bila je predviđena za III kvartal 2016.godine, a nadležne institucije za sprovođenje aktivnosti bile su Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Uprava za statistiku. Evaluacija stepena implementacije ovog strateškog dokumenta nije dostupna iz otvorenih izvora.

Naredni, treći po redu strateški dokument usvojen je sa zakašnjenjem od tri godine, i u njemu se nasumično daje osvrt na uspjeh prethodnog dokumenta, ali bez jasnih pokazatelja realizacije konkretnih mjera. Naime, *Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad*

³⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list Crne Gore", br.046/10 od 06.08.2010.) dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/f92c7fd1-737d-4c90-a0ef-cee92519a0ab> , datum pristupa: 04.07.2024.

³⁸ Dostupno na: http://juventas.me/wp-content/uploads/2015/03/SPEED-UP_Monitoring-Strategije-zaštite-od-nasilja-u-porodici-2011-2015-ME.pdf , datum pristupa: 04.07.2024.

³⁹ Strategija dostupna na: <https://www.gov.me/dokumenta/81ef046d-d1f6-49c8-8f62-266d02b9942c>, datum pristupa: 04.07.2024.

ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije) 2023-2027⁴⁰ mjerom 2.6. propisuje uspostavljanje koordinacionih tijela sa mandatom da prikupljaju podatke, koordinišu, sprovode, prate i procjenjuje sprovođenje politika i mjera za sprječavanje i suzbijanje svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom. Za sprovođenje ove mjere nadležno je Ministarstvo rada i socijalnog staranja, dok je period realizacije postavljen široko, naime od IV kvartala 2023 do IV kvartala 2027. godine.

Prikupljanje relevantnih statističkih podataka u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih (Istanbulskom) Konvencijom kao i vođenje detaljne evidencije o svim abortusima i sterilizacijama žena sa invaliditetom u svim zdravstvenim ustanovama socijalne i dječje zaštite propisano je mjerom 2.7. Nacionalnog plana. Nadležne institucije za sprovođenje ove mjere su: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Lokalne samouprave, Vrhovni sud, VDT, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, NVO. Predviđeno je da se ova aktivnost realizuje u IV kvartalu 2027.

Napomena: Kao rezultat angažovanja Centra za ženska prava kroz članstvo u Radnoj grupi za izradu Nacionalnog plana, **47,83%** naših komentara je usvojeno. Naslanjajući se na odredbe Istanbulske konvencije, zagovarale smo proširivanje mjere 2.7. na postojeće indikatore. Tako smo tražile da se doda aktivnost: **Usvojena standardizovana uputstva za prikupljanje podataka.** Ovo uputstvo garantovalo bi da proces prikupljanja, čuvanja i obrade prikupljenih podataka budu u skladu sa standardima o zaštiti podataka navedenih u Konvenciji o zaštiti pojedinaca pri automatskoj obradi ličnih podataka Savjeta Evrope, kako bi se osigurala povjerljivost i poštovanje privatnosti žrtava, počinioca i drugih uključenih osoba. U okviru iste mjere predložile smo proširivanje indikatora i na sledeće kategorije: rodni identitet, seksualna orijentacija, geografska lokacija, informacije o stopama osudjivanja počinitelja svih oblika nasilja koje pokriva opseg Istanbulske konvencije i broj izdatih zaštitnih mjera. Komentari su usvojeni i ušli su u konačnu verziju dokumenta. **Na ovaj način Centar za ženska prava direktno je uticao na metodologiju prikupljanja podataka iz oblasti rodno zasnovanog nasilja.** (aktivnosti iz mjere 2.7. u integralnom obliku pročitajte u tabeli ispod).

⁴⁰ Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije dostupan na: <https://wapi.gov.me/download-preview/1f031d7b-7220-460a-a48b-bf093b37db6c?version=1.0>, datum pristupa: 05.07.2024.

Tabela 1: Nadležne institucije za podataka prema mjeri 2.7. iz Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i spriječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 2023-2027.

Nadležne institucije	Aktivnosti u vezi sa statistikom o nasilju
Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Usvajanje standardizovanih uputstava za prikupljanje podataka.
Ministarstvo pravde	Vodjenje baze podataka o nasilju prema ženama i nasilju u porodici.
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	Statistički administrativni i pravosudni podaci o svim oblicima nasilja obuhvaćenim Istanbulskom konvencijom, obavezno razvrstani u odnosu na pol, starost, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, invaliditet osobe, relaciju između žrtve i učinioca, geografsku lokaciju, informacije o stopama osuđivanja počinitelaca svih oblika nasilja koje pokriva opseg ove konvencije, uključujući i broj izdatih zaštitnih mjera.
Ministarstvo unutrašnjih poslova	
Ministarstvo zdravlja	
Institut za javno zdravlje Crne Gore	
Ministarstvo prosvjete	
Lokalne samouprave	
Vrhovni sud VDT	
Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore	
NVO	

Program pristupanja Crne Gore EU - Poglavlje 18

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCGEU) 2023-2024 je dokument koji Crna Gora usvaja u cilju strateškog pristupa evropskoj integraciji, a kroz harmonizaciju sa EU pravnom tekovinom⁴¹. Program pristupanja pruža pregled osnovnih informacija u vezi sa svakim pregovaračkim poglavljem posebno, zajedno sa tabelarnim pregledom zakonodavnih mjera kojima treba harmonizovati nacionalni sa evropskim pravnim poretkom.

Poglavlje 18 - Statistika je jedno od poglavlja iz klastera 1 - Temeljna prava⁴², od kojih zavisi napredak u svim drugim klasterima. Ovo poglavlje otvoreno je 16. decembra 2014. godine. Pregovori u oblasti statistike vode se na osnovu zvanične *Pregovaračke pozicije Crne Gore za Medjuvladinu konferenciju o pristupanju Crne Gore EU za Poglavlje 18 - Statistika*⁴³, u kojem se detaljno opisuju zakonodavne i strateške mogućnosti Crne Gore za otvaranje poglavlja. Ovaj dokument direktno odgovara na ciljeve zvanične statistike koji treba da obezbijede kvantitativne i reprezentativne informacije o ekonomskom, demografskom, socijalnom stanju kao i stanju životne sredine u Crnoj Gori. Evaluacija ispunjenosti preporuka i dalji plan harmonizacije se definišu kroz rad Radne grupe za Poglavlje 18⁴⁴ koju čine predstavnici i predstavnice državnih institucija i civilnog sektora. Od ukupno 16 članova, 11 (68%) čine žene i 5 (32%) muškarci⁴⁵. **Od ove godine, u članstvu Radne grupe se nalazi i predstavnica Centra za ženska prava.** Do trenutka pisanja ove analize, Radna grupa je zasijedala jednom.

⁴¹ Kroz publikacije Centra za ženska prava koje se bliže bave rodnim aspektima procesa pristupanja skretale smo pažnju na potrebu unaprijedjenja strukture samog dokumenta. Prethodna izdanja (kao što je ono za 2019-2020) bila su podjeljena na dva dijela: a) aktuelni PPCGEU (koji predstavlja dvogodišnji plan za usklađivanje zakonodavstva uglavnom naveden kroz tabele) i b) prošireni dokument, koji daje ažuriran status svega urađenog u pogledu usaglašavanja za svako poglavlje, kumulativno. Iako je Ministarstvo za evropske poslove odgovorilo da su elaborati o statusu uklonjeni radi racionalizacije dokumenta, bilo bi više nego korisno da se oni unesu u buduće dokumente kako bi se na mjerljiviji način pratila dinamika pristupanja. Narativi takođe treba da uključe i definišu kratkoročne i srednjoročne prioritete u vezi sa specifičnim sektorom.

⁴² Klaster 1 - Temeljna prava obuhvata poglavlja 23, 24, 5 - Javne nabavke, 18 – Statistika, 32 – Finansijski nadzor.

⁴³ Dostupno na: <https://www.eu.me/poglavlje-18-statistika/#> (datum pristupa: 02.11.2023.)

⁴⁴ Zadaci Radne grupe za poglavlje 18-Statistika su da vrši analitički pregled i da ocjenjuje usklađenost zakonodavnog okvira Crne Gore sa pravnom tekovinom EU ali i da izrađuje predloge pregovaračkih pozicija u oblasti pravne tekovine EU koja se odnosi na ovo pregovaračko poglavlje. Radna grupa radi na redovnim i tematskim sjednicama.

⁴⁵ Imena članova i članica Radne grupe se nalaze u Aneksu 1 ovog izvještaja.

Sve preporuke koje Crna Gora dobija od EU u okviru Poglavlja 18 predstavljaju putokaz za usklađivanje crnogorskih pravnih propisa s pravnom tekovinom EU iz oblasti zvanične statistike. Uvažiti preporuke vezane za ovo poglavlje značilo bi kreiranje javnih politika koje se temelje na validno prikupljenim statističkim podacima i koje direktno odgovaraju na potrebe građana i građanki u jednoj zemlji. Ispunjenje obaveza iz ovog poglavlja doprinosi ispunjenju obaveza i iz drugih poglavlja koja takođe trebaju da se temelje na zvaničnim podacima.

Prema Izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2023.godinu⁴⁶, Crna Gora je postigla ograničeni napredak u oblasti Poglavlja 18. Evropska komisija kao glavne izazove prepoznaje nedostatak finansijskih, prostornih i ljudskih resursa u MONSTAT-u⁴⁷, kao i nedostatak efikasne saradnje između MONSTAT-a, Ministarstva finansija i Centralne banke Crne Gore.

Presjek stanja u Poglavlju 18

Statistička infrastruktura je uglavnom uskladjena sa Kodeksom prakse evropske statistike⁴⁸. U domenu klasifikacije i registara postoji, takodje, visok stepen uskladenosti sa trenutnim verzijama nomenklature ekonomskih djelatnosti (NACE), klasifikacije proizvoda po djelatnostima (CPA), međunarodnih standarda klasifikacije zanimanja (ISCO) i međunarodnim standardima (ISCED). U oblasti makroekonomske statistike MONSTAT i dalje treba da poboljša procjenu i popis bruto nacionalnog dohotka (BND), dok se statistika vladinih finansija još uvijek nije dostavila Eurostatu, dok se tabele prekomjernog deficita uglavnom šalju prazne. Uz to, u posljednjem izvještaju o Crnoj Gori Evropska komisija je pozvala Monstat da unaprijedi i proizvodnju indeksa cijena kuća (HPI) i da te podatke dostavi Eurostatu. U odnosu na statistiku poslovanja i trgovine nedostaju podaci o kvartalnoj poslovnoj demografiji i cijenama proizvođača usluga. Struktura poslovne statistike je nedovoljno uskladjena sa Eurostatovom iako je zabilježen određeni pomak u ovoj oblasti, kao i u oblasti međunarodne trgovine uslugama. Sa druge strane, statistika o međunarodnoj trgovini robom je srednje usaglašena i treba je dalje unaprijediti. Prema procjenama Evropske komisije, Crna Gora je u potpunosti uskladila statistiku otpada. Ipak, ne izvještava se o statistici voda kao ni o računima životne sredine (oblast statistike životne sredine). U konačnom, potrebno je unaprijediti i kvalitet godišnje energetske statistike i nastaviti rad na usaglašavanju mjesečne statistike.

⁴⁶ Izvještaj EK dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/4441000a-7e5c-4b2c-b3f3-661bac4e8736> (datum pristupa: 08.07.2024.)

⁴⁷ EK upozorava na broj zaposlenih u MONSTAT-u koji iznosi svega 60% od broja radnih mjesta predviđenih organizacionom šemom. Pored nedostatka ljudskih kapaciteta problem su i prostorni kapaciteti. Ministarstvo finansija još uvijek nije stavilo na raspolaganje svoje prostorije MONSTAT-u. Sadašnja zgrada MONSTAT-a nije prikladna za rad.

⁴⁸ Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-catalogues/-/ks-02-18-142>

Evropski strateški i zakonodavni okvir

Evropski zakonodavni okvir za proizvodnju rodne statistike se, najprije, vezuje za dva člana Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (TFEU)⁴⁹. Naime, članom 338. se definišu principi proizvodnje podataka poput: nepristrasnosti, pouzdanosti, objektivnosti, naučne nezavisnosti, ekonomičnosti i statističke povjerljivost. Ovi principi su dalje razrađeni u *Kodeksu prakse evropske statistike (CoP)*⁵⁰. S druge strane, princip rodne ravnopravnosti uveden je prvo kroz član 8TFEU (ranije referenca na član 3(2) ugovora o osnivanju Evropske zajednice), na način da se Unija obavezuje da će „u svim svojim aktivnostima imati za cilj otklanjanje nejednakosti i promovisanje jednakosti između žena i muškaraca“⁵¹. Lisabonskim ugovorom, koji je naslijedio prethodna dva, princip jednakosti između muškaraca i žena je prožet kroz cijeli tekst dokumenta⁵².

Uredba br. 223/2009 od 11. marta 2009. o evropskoj statistici⁵³ (u daljem tekstu Uredba o ES) predstavlja obavezujući dokument za sve države članice EU i dalje razradjuje pravni okvir za statistiku na nivou EU. Evropska kancelarija za statistiku (Eurostat) osnovana je Odlukom Komisije 2012/504/EU od 17. septembra 2012⁵⁴. U ovoj odluci se jasno navodi da *evropsku statistiku, proizvedenu na osnovu ličnih podataka, treba razvrstati prema kriterijumu roda, kada je to relevantno*.

Plan implementacije na nivou države (CLIP) koji je Delegacija EU u Crnoj Gori usvojila 2021. godine, ističe nedostatak rodno-razvrstanih podataka, koji bi informisali politike, kao jednu od glavnih prepreka u adresiranju rodne neravnopravnosti u Crnoj Gori.

Evropska unija je usvojila i Uredbu o osnivanju *Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE)*⁵⁵. Zadatak EIGE-a je da prikuplja, analizira i širi informacije i podatke o rodnoj ravnopravnosti, razvija odgovarajuće alate za eliminaciju svih oblika rodno zasnovane diskriminacije, radi na uvođenju rodne komponente u svim oblastima politika, promoviše dijalog među donosiocima/teljama odluka i da podiže svijest o rodnoj ravnopravnosti među građanima i građankama EU. U odnosu na rodnu statistiku, EIGE razvija metode za unaprijedjenje objektivnosti, uporedivosti i pouzdanosti podataka na evropskom nivou uspostavljanjem kriterijuma koji će povećati konzistentnost informacija i uzeti u obzir rodna pitanja prilikom prikupljanja

⁴⁹ Vidjeti na linku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E338>

⁵⁰ Kodeks prakse evropske statistike (CoP) postavlja zajednički okvir kvaliteta za evropsku statistiku. CoP sadrži 16 principa o institucionalnom okruženju, statističkim procesima i statističkim rezultatima. Njegov cilj je da obezbijedi da statistike proizvedene u okviru Evropskog statističkog sistema (ESS) budu relevantne, blagovremene i tačne i da budu u skladu sa principima profesionalne nezavisnosti, nepristrasnosti i objektivnosti. Kodeks prakse evropske statistike. Dostupno na: <https://bit.ly/2Y5eDtx>

⁵¹ Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>

⁵² Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

⁵³ Regulativa 223/2009 o evropskoj statistici. Dostupno na: <https://bit.ly/3yjdj81W>

⁵⁴ Odluka 2012/504/EU o Eurostat-u. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32012D0504>

⁵⁵ Uredba 1922/2006 o osnivanju Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1922>

podataka. EIGE je podržao i Upravu za statistiku Crne Gore u razvoju Indeksa rodne ravnopravnosti, prvi put obavljenog 2019. godine.

Podsjetimo se i da Strategija rodne ravnopravnosti EU 2020-2025 kao i Akcioni plan za rodnu ravnopravnost (GAP III) stavljaju akcenat na neophodnost prikupljanja sveobuhvatnih, ažuriranih i uporedivih podataka za efikasnost politika protiv rodno zasnovanog nasilja. Takođe se napominje da podatke treba razvrstati, kada kod je to moguće, ne samo prema polu, već i prema rodu i svim drugim relevantnim intersekcionalnim aspektima i indikatorima, kao što su starost, invaliditet, status migranata i ruralno-urbano prebivalište. Strategijom se predviđa i istraživanje o rodno zasnovanom nasilju na nivou cijele EU, kojim koordinira Eurostat. Bez obzira što još uvijek nije formalno članica EU, Crna Gore je 2021. godine po prvi put sprovela "Istraživanje o uslovima života i bezbjednosti žena (EU - GBV)" u Crnoj Gori, prema ovoj metodologiji i obezbijedila uporedivost podataka o rodno zasnovanom nasilju među zemljama EU⁵⁶.

Na ovom mjestu moramo konstatovati činjenicu da kvantitativne metodologije bez rodno senzitivnih kvalitativnih analiza ne mogu dati utemeljenu rodnu sliku društva. Zbog toga je i preuzeta metodologija, iako uporediva, nedovoljna sa aspekta utvrđivanja stvarnog stepena zastupljenosti rodno zasnovanog i porodičnog nasilja. Podaci koji su ovom prilikom dobijeni ne korespondiraju sa praksom, posebno specijalizovanih servisa podrške koji su u periodu istraživanja, odnosno tokom 2021. godine, bilježili ozbiljan porast slučajeva nasilja, pa i do 80% u odnosu na godinu prije pandemije⁵⁷. Bez rodne ekspertize, u najvećem broju slučajeva locirane kod afirmisanih ženskih nevladinih organizacija, ne mogu se strukturisati kvalitetni upitnici koji će prikazati stvarno stanje problema nasilja. Prije svega se moraju stvoriti uslovi da ispitanice nesmetano odgovore na pitanja, što često znači da su van porodičnog konteksta, koji uglavnom diktira i sam odgovor na pitanje izloženosti nasilju, u svim njegovim oblicima.

⁵⁶ Istraživanje dostupno na sajtu: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2059&pageid=2059>

⁵⁷ Ovu činjenicu je prepoznala i Evropska komisija u svom izvještaju o napretku za 2022.godinu, str. 40. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/927a32f7-609f-401a-970e-831eee3abd33_en?filename=Montenegro%20Report%202022.pdf

Medjunarodni instrumenti

Obaveza prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i porodičnom nasilju proističe i iz medjunarodnih instrumenata.

Crna Gora je potpisala **Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** (Istanbulska konvencija)⁵⁸ 11. maja 2011. godine, a ratifikovala 2013. godine.

Konvencija obavezuje državu potpisnicu *da prikuplja rodno razvrstane podatke i izradjuje prateće analize*. Naime, u članu 11. jasno se propisuje obaveza prikupljanja relevantnih statističkih podataka u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, kao i podržavanje istraživanja na terenu u cilju proučavanja osnovnih uzroka i posljedica ovih oblika nasilja, učestalosti i stope osuda kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju u primjeni Konvencije. U cilju praćenja prevalence i trendova nasilja, Crna Gora treba da sporadično sprovodi ankete medju stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima (član 11 stav 2) i da ih učini javno dostupnim (član 11 stav 4).

Do danas Crna Gora nema većinu **zvaničnih** podataka u vezi sa nasiljem i rodno zasnovanom diskriminacijom (ekonomsko nasilje, psihološko nasilje, femicid, akušersko nasilje, prinudna sterilizacija i prinudni abortusi, nasilje nad ženama sa invaliditetom, LGBTQI zajednicom, RE) dok Evropska komisija upozorava i na nedostatke statistika o trajanju postupaka pred sudovima, a koji se vode po osnovu porodičnog i rodno zasnovanog nasilja. Takve manjkavosti sistema utiču na nemogućnost da se prepoznaju uzroci neefikasnosti sistema zaštite i nisu sistematski adresirani kroz prilagodjene politike.

Poslednji Izvještaj iz sjenke Centra za ženska prava⁵⁹ podnijet GREVIO Komitetu eksperata upozorava na nepostojanje sistemskog prikupljanja podataka o svim oblicima nasilja predvidjenim Konvencijom. Dostupni podaci nisu klasifikovani prema potrebnim parametrima. Podaci iz različitih izvora medjusobno su neuporedivi. Podaci se prikupljaju i objedinjuju samo za potrebe izvještavanja medjunarodnim tijelima i ne objavljuju se redovno. Najvažnija istraživanja na ovom polju još uvijek sprovode ženske i međunarodne organizacije.

⁵⁸ Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680462540>

⁵⁹ Izvještaj dostupan na: <https://womensrightscenter.org/wrc-independent-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence-in-montenegro/>

Crna Gora je **pristupila i Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)** u oktobru 2006. godine, od kada je završila tri ciklusa izvještaja. *Kroz preporuku br. 50 CEDAW Komiteta, koju je dobila početkom juna 2024. godine, od Crne Gore se traži da radi na promociji i izgradnji kapaciteta za sistemsko prikupljanje statističkih podataka u svim oblastima koje pokriva Konvencija, razvrstanih po polu, rodu, invaliditetu, geografskoj lokaciji, socioekonomskim karakteristikama i drugim relevantnim faktorima, koji treba da olakšaju izradu i sprovođenje namjenskih rodno-odgovornih politika, legislative, programa i budžeta.* Posebno se ističe potreba sakupljanja, analize i objavljivanja statističkih podataka razvrstanih po polu sa naglaskom na pristup žena obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti, a putem redovne razmjene podataka **između sektora i institucija** kako bi se izvela sveobuhvatna analiza podataka i informisalo kreiranje politika.

UVODJENJE RODA U STATISTIČKI SISTEM CRNE GORE

Proizvodjači zvanične statistike

Institucije koje proizvode zvaničnu statistiku prema poslednjem Programu razvoja zvanične statistike 2024-2028, pored Uprave za statistiku kao glavnog proizvođača i diseminatora podataka su: Centralna banka Crne Gore, Ministarstvo finansija, Institut za javno zdravlje i Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje.

Poredjenja radi, u prethodnom programu 2019-2023 proizvođači zvanične statistike su bili i Ministarstvo nauke, Komisija za tržište kapitala, Poreska uprava Crne Gore, Uprava carina, Fond za zdravstveno osiguranje. Da bi jedna institucija mogla da udje u sistem zvanične statistike, mora da ispunjava [kriterijume](#) MONSTATa i podnese [zvanični zahtjev](#) za prijem, najkasnije do 10. juna u godini koja prethodi godini za koju se donosi petogodišnji Program zvanične statistike. Kriterijumi se uglavnom svode na to da institucija ima javna ovlašćenja, zakonom prepoznatu odgovornost za proizvodnju određenog dijela statistike i posebnu organizacionu jedinicu koja će da proizvodi podatke.

Ostaje nejasno zbog čega se broj proizvođača prepolovio u odnosu na protekli programski period. Ovo posebno zabrinjava u kontekstu potrebe da se proizvodnja podataka proširi, dok se u stvarnosti suočavamo sa zabrinjavajuće manjim brojem institucija koje treba da proizvode zvaničnu statistiku uključujući i rodno razvrstane podatke. Ovakvo stanje negativno utiče i na uspjeh u implementaciji Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 koja poziva na hitnu potrebu da se državne institucije što prije osposobe za proizvodnju rodne statistike, a kako bi se omogućilo planiranje javnih politika na bazi stvarnog stanja, kao i redovan monitoring njihovog uspjeha.

Uprava za statistiku (MONSTAT) redovno prikuplja podatke u oblastima demografske i socijalne statistike, ekonomske statistike, sektorske statistike (dominantno: poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, energetika, saobraćaj, turizam, nauka, tehnologija i inovacije) i životne sredine i višedomenske statistike. Demografske statistike, u odnosu na izabrane teme, uključuju razvrstavanje po polu (državljanstvo, migracije, predškolsko vaspitanje i osnovno, srednje i visoko obrazovanje, obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kadrovi u

zdravstvu, godišnji popis stanovništva) dok pri objavljivanju podataka za ostale sektore **rodni indikatori često nisu iskazani.**

Podaci koji se proizvode su djelimično u skladu sa propisima EUROSTAT-a kojima se obezbjeđuje uporedivost podataka i pokazatelja podataka na nacionalnom i međunarodnom nivou⁶⁰. Zbog statusa Crne Gore kao zemlje kandidata za članstvo u EU uporedivost podataka na evropskom nivou uz uskladjivanje principa rada statistike sa *acquis*-em, pogotovo Regulativom Evropskog Savjeta i Parlamenta No 223/2009⁶¹ i Kodeksom prakse evropske statistike⁶² važno je i za dinamiku pristupnih procesa. Unazad nekoliko godina Evropska komisija u izvještaju o zemlji ukazuje na nedostatak prostornih, finansijskih i kadrovskih kapaciteta Uprave za statistiku i poziva na veći stepen harmonizacije sa evropskim statističkim sistemom. U izvještaju se daju preporuke o unaprijedjenju podataka za svaku od (iznad pomenutih) oblasti. Statistika razvrstana po polu/rodu se kroz izvještavanje uglavnom pominje u dijelu rodno zasnovanog nasilja. Međutim, konkretne preporuke Evropske komisije u pogledu nedostajuće rodne statistike, te metoda kako je unaprijediti, izostaju⁶³.

Žene i muškarci u Crnoj Gori

Zahvaljujući postojećem razvrstavanju podataka po polu, MONSTAT svake druge godine objavljuje publikaciju Žene i muškarci u Crnoj Gori.⁶⁴ Publikacija objedinjuje dostupne podatke o stanju muškaraca i žena u našem društvu u odnosu na oblasti: stanovništvo, vitalni događaji, obrazovanje, pravosudje, zaposlenost i penzioneri, politika i nasilje u porodici. Mada su ovi podaci rodno razvrstani, nedostaju prateće rodne i sociološke analize (*gender mainstreaming*), reference na rodno zakonodavstvo, politike i nacionalne mehanizme, zbog čega je mjerljivije praćenje rodnog jaza u različitim oblastima često onemogućeno.

Centar za ženska prava je u analizi stepena implementacije⁶⁵ Akcionog plana EU za ostvarivanje rodne ravnopravnosti (GAP III)⁶⁶ na nacionalnom nivou, prepoznao praznine u prikupljanju zvaničnih podataka. Tako smo utvrdili da su podaci o zaposlenima u javnoj upravi selektivni, da se podaci o prosječnim platama (rodni jaz u primanjima) i penzijama ne objavljuju, da nema ni podataka o neplaćenom radu,

⁶⁰ MONSTAT, više na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2>

⁶¹ REGULATION (EC) No 223/2009 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0223&from=EN>

⁶² European Statistics Code of Practice: for the National Statistical Authorities and Eurostat, više na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8971242/KS-02-18-142-EN-N.pdf/e7f85f07-91db-4312-8118-f729c75878c7?t=1528447068000>

⁶³ Selektivnost preporuka Evropske komisije može biti realna posljedica nedostatka sektorske rodne analize statistike koja bi trebala da ukaže na "statistične praznine", time i ponudi argumente za jasne preporuke Crnoj Gori, kroz sva pregovaračka poglavlja. Ne samo Poglavlje 18.

⁶⁴ Žene i muškarci u Crnoj Gori, MONSTAT, više na linku: <https://www.monstat.org/uploads/files/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20CG%20web%206.12%20FIN.pdf>

⁶⁵ Izvještaj o napretku zemlje 2021, Centar za ženska prava, više na linku: <https://womensrightscenter.org/izvjestaj-o-napretku-zemlje-za-2021/>

⁶⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2184

prosječnom korišćenju vremena prema godinama i porodičnom statusu, o uslovima života žena u ruralnim i izmještenim područjima, da podaci o osobama sa invaliditetom zbog nedosljednih zvaničnih definicija invaliditeta nisu relevantni, da su podaci o brakovima i razvodima selektivni jer ne uključuju podatke o samcima/samkinjama i udovcima/udovicama prema godinama i polu; da nema podataka o godinama majki i očeva kada su prvi put postali roditelji, itd⁶⁷. U publikaciji nedostaje čitav set podataka koji se odnose na zdravlje muškaraca i žena (iako je Institut za javno zdravlje jedan od proizvođača zvanične statistike) poput stope bolesti, uzrok smrti muškaraca i žena, smrtnost majki, pobačaji ili selektivni pobačaji, akušersko nasilje i natalna njega uopšte (što su nedostaci prepoznati i u Indeksu rodne ravnopravnosti za 2019).

U nastavku prikazujemo set od 88 indikatora koji se redovno prikupljaju i publikuju u Crnoj Gori.

Tabela 2: Rodna razvrstani podaci “Žene i muškarci u Crnoj Gori“

Stanovništvo	1. Polna struktura stanovništva prema popisima u Crnoj Gori, Popis 2011.
	2. Stanovništvo po polu i indikatori, Crna Gora, 1921-2011 Popisi
	3. Stanovništvo po petogodišnjim starosnim grupama i polu, 1. januar 2022 .godine
	4. Stanovništvo, po starosnim grupama i polu, Popis 2011.
	5. Žene i muškarci prema tipu naselja u kome žive, Popis 2011.
	6. Broj muškaraca na 100 žena prema starosnim grupama, Popis 2011.
	7. Indikatori starenja
	8. Kretanje stanovništva unutar Crne Gore po starosti i polu, 2021.
	9. Migracioni saldo po regionima u 2021. godini
	10. Sklopljeni i razvedeni brakovi, 1991-2021.
	11. Sklopljeni i razvedeni brakovi, 2011-2021.

⁶⁷ Vidjeti iznad analizu Programa ravoja zvanične statistike.

	12. Prosječna starost pri sklapanju prvog braka
	13. Stopa rizika od siromaštva prema polu 2013-2021, %
Vitalni događaji	14. Prirodno kretanje stanovništva (živorodjeni i umrli)
	15. Prirodno kretanje stanovništva 1950 -2021
	16. Prirodno kretanje stanovništva 2009 -2021
	17. Očekivano trajanje života žene/muškarca
	18. Živorodeni prema polu
	19. Umrli odojčad, 2001-2021.
	20. Umrli prema polu i starosti, 2011. i 2021.
Obrazovanje	21. Djeca korisnici predškolskih ustanova
	22. Zaposleni/e u predškolskim ustanovama
	23. Redovni/e učenici/ce u osnovnim školama
	24. Nastavno osoblje u osnovnim školama
	25. Učenici sa posebnim obrazovnim potrebama koji su upisali osnovno obrazovanje
	26. Redovni/e učenici/ce u srednjim školama
	27. Nastavno osoblje u srednjim školama
	28. Učenici sa posebnim obrazovnim potrebama koji su upisali srednje obrazovanje
	29. Upisani/e studenti/kinje (osnovne studije)
	30. Diplomirani/e studenti/kinje
	31. Upisani na postdiplomske studije
	32. Specijalisti/kinje
	33. Magistri nauka, 2005 - 2021. godine
	34. Doktori nauka
	35. Zaposleni u školstvu, 2020/2021.

	36. Direktori/ce vaspitno obrazovnih ustanova, 2020/2021
	37. Stipendije za talentovane učenike i najbolje studente
	38. Sufinansiranje magistarskih i doktorskih studija (odobrenih), 2021.
	39. Kada je lice posljednji put koristilo Internet, IKT 2021?
	40. Kada je lice posljednji put kupilo ili naručilo robu ili usluge preko Interneta u privatne svrhe, IKT 2021?
	41. Koje ste od navedenih računarskih aktivnosti obavljali u posljednjih 12 mjeseci, IKT 2021?
Pravosuđe	42. Sudije prema vrsti suda i polu, 2021.
	43. Polna struktura državnih tužilaca, 2021. godina
	44. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela
	45. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela po grupama krivičnih djela i polu, 2021. godina
	46. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu, 2021. godina
	47. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela
	48. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela po grupama krivičnih djela i polu, 2021. godina
	49. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu, 2021. godina
	50. Lica u zatvoru prema starosnom statusu i polu
Zaposlenost i penzioneri	51. Zaposlena lica, prema sektorima djelatnosti i polu, Crna Gora ARS 2021.
	52. Zaposlena lica, prema sektorima djelatnosti i polu u %, Crna Gora ARS 2021
	53. Stope aktivnosti stanovništva po starosnim grupama i polu, Crna Gora ARS 2021.

	54. Stope aktivnosti po starosnim grupama, ARS 2021.
	55. Stope nezaposlenosti po starosnim grupama, ARS 2021.
	56. Zaposleni/e radnici/e (u %) prema zanimanju i polu, ARS 2021.
	57. Zaposlena lica po statusu zaposlenja i polu, ARS 2021. (u 1000)
	58. Radna snaga na poljoprivrednim gazdinstvima prema polu i starosti
	59. Radna snaga na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima po polu, Popis poljoprivrede 2010. godine
	60. Broj nezaposlenih
	61. Nezaposleni prema godinama starosti i polu, stanje 31. 12. 2021.
	62. Nezaposleni prema dužini radnog staža i polu, 31. 12. 2021.
	63. Pregled isfinansiranih kredita po statusu u 2021. godini
	64. Polna struktura pripravnika 2021.
	65. Korisnici starosnih i invalidskih penzija prema starosnim grupama i polu i ukupan broj korisnika porodičnih penzija u Crnoj Gori
Politika i odlučivanje	66. Struktura Vlade, 2021.
	67. Starješine organa uprave i visoki rukovodni kadar koje je imenovala, odnosno postavila Vlada Crne Gore (podaci na dan 31.12.2021. godine)
	68. Generalni sekretarijat Vlade (podaci na dan 31.12.2021. godine)
	69. Sastav Skupštine Crne Gore, 31. decembar 2021. godine

	70. Skupština Crne Gore, 31. decembar 2021. godine
	71. Radna tijela u Skupštini Crne Gore, 31. decembar 2021. godine
	72. Lokalne samouprave u Crnoj Gori, septembar 2022.
	73. Ko upravlja opštinama?
	74. Diplomatsko konzularna predstavništva, 2021.
	75. Rukovodni kadar u Upravi policije sa zvanjima državnih službenika i namještenika, 2021.
	76. Zaposleni sa policijskim zvanjima, 2021.
	77. Zaposleni sa zvanjima državnih službenika i namještenika, 2021.
	78. Žene i muškarci u sistemu odbrane, 2021.
	79. Žene i muškarci u Vojsci, 2021.
	80. Žene i muškarci u Ministarstvu odbrane, 2021.
	81. Članovi Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU) prema odjeljenjima i polu, 2021.
Nasilje u porodici	82. Broj krivičnih djela nasilja u porodici, 2020. i 2021.
	83. Broj prekršaja nasilja u porodici u 2021.
	84. Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici centrima za socijalni rad, 2021.
	85. Vrste pruženih usluga, 2021.
	86. Pregled donijetih presuda za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, 2021.
	87. Broj osuđenih lica za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, po polu, 2021.

Indeks rodne ravnopravnosti

Uprava za statistiku je u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, UNDP kancelarijom u Crnoj Gori i EIGE-om, prvi put 2019. godine izračunala **Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru (GEI)**⁶⁸. Generalna struktura indeksa koji se izračunavaju na nivou EU je takva da se sastoji od šest osnovnih domena i dva dodatna (nasilje i intersekcionalnost) i uključuje 31 indikator. Osnovni domeni su: rad, novac, znanje, vrijeme, moć i zdravlje. Oba indeksa za Crnu Goru, iz 2019. godine kao i iz 2023. godine nisu uključila domene nasilja i intersekcionalnosti u konačni obračun vrijednosti. Razlog za ovo je, kako se navodi od strane MONSTAT-a⁶⁹, u nedostatku podataka iz ove oblasti zbog čega će se pratiti razvoj domena i analizirati mogućnost njegovog uključivanja u neki od sljedećih indeksa.

Da je drugi indeks rodne ravnopravnosti ispratio strukturu prvog izdanja, proširujući inicijalne kvalitativne analize, moglo bi se govoriti o napretku rodne statistike u Crnoj Gori. Naime, u prvom Indeksu osnovni podaci potkrijepljeni su pratećim analizama i zaokruženi preporukama za proširivanje rodne statistike. U ovom izdanju su jasno prepoznati prostori za unaprijedjenje podataka i analiza kroz, na primjer, dalja istraživanja o stopi zaposlenosti u ekvivalentu radnog vremena za žene koje su majke, uz uvažavanje unakrsnih nejednakosti. Zbog toga je bilo za očekivati da će već sljedeće izdanje proširiti rodnu statistiku u odnosu na početno. Nažalost, Indeks rodne ravnopravnosti 2023 objavljen je isključivo u vidu saopštenja na sajtu MONSTAT-a⁷⁰, sa bazičnim pregledom promjena u vrijednostima indeksnih poddomena i domena.

Na taj način ne samo da je ponovo izostao domen koji bi rasvijetlio unakrsne nejednakosti (intersekcionalne diskriminacije), kao i domen nasilja nad ženama, već su ovaj put izostale i kvalitativne analize podataka. Ovo je važno iz razloga što je nova vrijednost indeksa porasla u odnosu na početnu za 4,3 indeksna poena (GEI 2023 iznosi 59,3 dok je na nivou EU-27 taj broj 68,6). Bez analize društvenog i političkog konteksta i prepoznavanja konkretnih mjera koje su dovele do pomaka u pojedinačnim domenima, teško možemo razumjeti korelacije između dobrih politika i praksi i boljih rezultata u oblasti rodne ravnopravnosti, i obrnuto.

⁶⁸ Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru za 2019. godinu, link: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/me/Index-rodne-ravnopravnosti-2019-for-web.pdf>

⁶⁹ Više na linku:

[https://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavnopravnost/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20\(2\)_25.7.pdf](https://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavnopravnost/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20(2)_25.7.pdf)

⁷⁰ Ibid.

Pogled na podatke u Indeksu rodne ravnopravnosti 2023

Prema Indeksu rodne ravnopravnosti iz 2023. godine žene u Crnoj Gori najmanje su jednake u domenu **moći**, zatim slijedi **znanje, vrijeme**, novac, rad, zdravlje. Hronologija je slična kao i u prvom rodnom indeksu iz 2019. Jedini negativni trend je u domenu **ZNANJA**.

U domenu **RAD** vrijednost indeksnih poena iznosi 70,7, što je za 5,5 više od GEI 2019 za isti domen. Domen rad se dijeli na dva poddomena: *učešće i segregacija i kvalitet rada*. U oba poddomena se bilježe bolji rezultati, a u poddomenu segregacije značajno bolji (za skoro 7,5 indeksnih poena). Segregacija se mjeri u sektorima obrazovanja, zdravlja i socijalnog rada. To na prvo čitanje može da znači da se broj žena na tržištu rada u ovim sektorima povećava, paralelno sa poboljšanjem uslova na radu. Ipak, smatramo da su zaključci indeksa iz 2019. i dalje važeći. Žene jesu među većinskim zaposlenima u sektoru obrazovanja, ali ne pokrivaju proporcionalan broj rukovodećih pozicija u istom sektoru. Poslednji podaci iz publikacije *Žene i muškarci* potvrđuju ovu statistiku. Rodno razvrstani podaci o primanjima u sektoru obrazovanja nisu dostupni iz javnih izvora, dok su prosječna primanja u ovom sektoru bila nešto malo ispod prosječne zarade u Crnoj Gori u 2022. godini. Sektorska analiza UNICEFA pokazala je jasnu neuskладjenost prihoda nastavnih kadrova sa uslovima na tržištu⁷¹. Slično važi i za ostale sektore u kojima su žene brojnije. U poređnom analizom ovih podataka ne možemo zaključiti da su se uslovi rada u sektoru obrazovanja popravili. Kada su u pitanju ostala dva sektora, *zdravlje i socijalna zaštita*, ni tu žene nisu ništa vidljivije. Analiza rodno odgovornog budžetiranja (ROB) Sekretarijata Savjeta za konkurentnost (SCC) za ova tri sektora je pokazala da u je sektoru socijalnog staranja ROB na nivou 0,00%! – dakle, *ne postoji*, dok je na nivou zdrastva 0,61%. To implicira zaključak da, iako se žene dominantno nalaze u ovim sektorima, njihove potrebe nisu prepoznate kroz budžete. Ako bacimo pogled na domen zdravlja, podaci koje je Centar za ženska prava dobio na uvid od Instituta za javno zdravlje Crne Gore ukazuju na ozbiljnu rodnu segregaciju medicinskih zanimanja (više o ovome vidjeti u poglavlju *Razgovor sa proizvođačima statistike*).

MOĆ se mjeri kroz *političku, ekonomsku i društvenu* poziciju žena. Vrijednost domena moć iznosi 44,1, dok je u GEI 2019 iznosila 35,1. Indeksni poeni su porasli u sva tri poddomena. Ipak, čini se da stvarnost upozorava na suprotno. Uzmemo li za primjer *političku moć*, vidjećemo da je inicijalni saziv Skupštine, po njenom konstituisanju 2023. godine, imao najmanji broj žena od uvođenja kombinovanog sistema kvota, odnosno 17 ili 20,98%. I dalje je aktuelno pitanje nenamjenskog trošenja sredstava namijenjenih za rad ženskih organizacija, nakon što je Državna revizorska institucija više godina ukazivala na propuste.⁷² Time ostaje nejasno na koji način, ili u kojim drugim oblastima se pristup žena ekonomskoj moći poboljšao.

⁷¹ Više o rezultatima analize na linku: <https://www.unicef.org/montenegro/media/22586/file/ESA%20-%20CG%20verzija.pdf>

⁷² Više o tome: <https://dri.co.me/aktuelnost/senator-kovacevic-na-ndi-radionici-posvecenoj-finansiranju-zenskih-organizacija-unutar-politickih-subjekata>

Društvena moć, pored ostalog, mjeri prisustvo žena u medijima. Od ukupno sedam ustanova u medijima, žene su na čelu tri ili 42%⁷³. Žene čine nešto malo preko polovine rukovodeće strukture u Ministarstvu kulture i medija i dominantnu većinu u Agenciji za elektronske medije i Filmskom centru. Naša analiza 100 javnih emitera i operatera iz registra Agencije za elektronske medije pokazuje da se na direktorskoj poziciji žene nalaze u 33 slučaja, dok 64 direktorske pozicije pokrivaju muškarci, a u jednom slučaju su i žena i muškarac na ovoj poziciji. Isto kao i u sektorima obrazovanja, zdravlja i socijalnog staranja, i žene u medijima su potplaćene. Sindikat medija Crne Gore je 2021. godine zaključio da svaki četvrti novinar/ka u Crnoj Gori prima prosječnu zaradu u državi. Ispodprosječnu platu u Crnoj Gori prima čak 38% novinara/ki, dok je 44% ispitanika/ca izjavilo da, pored novinarstva, radi i drugi plaćeni posao.

Nije moguće suštinski razumjeti gdje i na koji način (i da li) su žene društveno, politički i ekonomski osnažene u odnosu na 2019. godinu, kako sugerišu poeni poslednjeg Indeksa, bez analize i prikaza konkretnih mjera koje su dovele do ovog rasta.

Žene nastavljaju da napreduju u obrazovnim postignućima, ali je njihov ukupni razvoj i uključivanje u cjeloživotno i neformalno učenje dodatno usporen u odnosu na 2019. godinu. **ZNANJE je ujedno i jedini domen u kom je zabilježen pad indeksnih poena sa 55,1 na 53,4.** Novim indeksom su morali biti objašnjeni uzroci ovog negativnog trenda koji posljedično utiču i na poziciju žena na tržištu rada. Prethodni indeks je prepoznao potrebu za proširenjem analiza koje će pokazati kako majčinstvo utiče na karijeru, izračunavanjem stope zaposlenosti u ekvivalentu punog radnog vremena za žene koje su majke. Ipak, ove analize nisu proizvedene do danas⁷⁴.

Neznatno povećanje poena zabilježeno je i u domenu **NOVCA** (poddomeni: finansijska sredstva (koji se odnosi na mjesečnu zaradu i prihod žena i muškaraca) i ekonomski resursi (rizik od siromaštva i raspodjela dohotka među ženama i muškarcima)), i to sa prethodnih 59,7 na 61,9. Zbog ukupnog nedostatka zvaničnih rodno razvrstanih podataka o primanjima, i dalje ne postoje dokazi da bolje obrazovanje žena rezultira boljim poslovima i većim primanjima, a kako je zaključeno u prvom indeksu. Iz poslednjih objavljenih podataka, koje je prikupila i obradila Medjunarodna organizacija rada,⁷⁵ rodni jaz u primanjima iznosi 21,6% za 2021.

⁷³ Centar za ženska prava (2022) Rodna analiza prve Medijske strategije u Crnoj Gori uz osvrt na stanje u sektoru medija.

⁷⁴ Dodajemo i to da rezultati popisa iz 2023. godine treba da pokažu da li je došlo do smanjenja udjela žena u populaciji bez škole u odnosu na 2011. godinu, kada su one činile 81%, kao i medju nepismenim stanovništvom, gdje su žene bile dominantno zastupljene (ukupno 6 590 žena i 1 559 muškaraca). Ovo je ujedno i komentar koji smo ranije uputili na Program razvoja statistike.

⁷⁵ Rodni jaz u zaradama u Crnoj Gori: ažurirani statistički podaci i uticaj na programske politike, Medunarodna organizacija rada. Više na linku: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.ilo.org/media/48>

godinu. To znači da su žene u prosjeku zarađivale 78,4 centa za svaki euro koji su zaradili muškarci. Dalje, istraživanje o polnoj strukturi vlasništva nad nekretninama nas upozorava da su žene vlasnice 25% od ukupne kvadrature nekretnina, odnosno 36% od ukupnog broja upisanih vlasnika⁷⁶. I ova brojka se relativizuje ako se uzme u obzir odsustvo podataka o tome koliko je te imovine stečeno u braku, a što bi pokazalo da li žene koje su upisane kao vlasnice raspolažu cijelom nekretninom. Vlasništvo nad nekretninama utiče na finansijsku moć i kreditni potencijal žena za dalja ulaganja ili biznis. O socijalnim implikacijama zavisnog položaja žena u kontekstu porodičnog nasilja bilo je riječi u prethodnom indeksu, ne i u ovom. *Rizik od siromaštva* žena i muškaraca prema brojkama neznatno je smanjen u odnosu na prethodni period, ali smo uskraćeni za dalje analize o razlikama u stepenu izloženosti, posebno ugroženih grupa kakve su majke koje samostalno brinu o jednom ili više djece, te o tome ko i na koji način raspolaže kućnim budžetom. Reference na različite pojave ekonomskog nasilja bi, takodje, bile veoma važne.

Da bismo imali pravu sliku o domenu **ZDRAVLJA** koji bilježi 87,9 indeksnih poena (GEI 2019 - 86,9), moraju se uključiti indikatori o uzrocima smrtnosti muškaraca i žena, podaci o natalnoj njezi, prijevremenom prekidu trudnoće usljed prenatalnog odabira muškog pola djeteta, na što poziva i prethodno izdanje Indeksa. Unakrsne nejednakosti koje su izražene u pristupu zdravstvenoj zaštiti treba takodje da budu dio Indeksa - posebno za različite demografske grupe, kao što su Romkinje i Egipćanke, trans-rodne žene ili žene koje žive u ruralnim područjima.

Ravnopravnije se raspoređuje i **VRJEME 58.9** (GEI 2019 – 52,7), ali ono i dalje ostaje druga najslabije ocijenjena dimenzija rodnih razlika u cijelom indeksu. Podaci o tome koliko vremena žene provode u poslovima brige, njege i obavljanju kućnih poslova proizvedeni su u okviru Evropskog istraživanja o kvalitetu života 2021, i nisu dostupni iz otvorenih izvora, niti su sastavni dio indeksa. Službeni obračun rodnih razlika u obavljanju neplaćenog rada kod kuće još uvijek ne postoji. Posljedično, manje je vremena za sportske, kulturne i zabavne aktivnosti.

[0796/download&ved=2ahUKEwipteHusbOJAxE1AIHHdXaH8UQFnoECBIQAQ&usg=AOvVaw1LIsQ42QqBxYexxMimN_i8](https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/547832.pdf)

⁷⁶ Nemanja Batrićević, Olivera Komar (2023) Pol i vlasništvo nad nekretninama u Crnoj Gori: mapiranje imovinskog jaza, OEBS i DeFacto Consultancy, više na linku: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/547832.pdf>

Analizom indeksa rodne ravnopravnosti zaključujemo da su rodno segregirani podaci tek uvod u rodnu statistiku, čija je prava snaga analitika. Smatramo da bez rodnog konteksta nema promjene društvene perspektive. Zbog toga jedna od ključnih preporuka Upravi za statistiku glasi :

1. Uprava za statistiku treba da nastavi dobru praksu objavljivanja Indeksa rodne ravnopravnosti koji će, uz ažurirane i proširene podatke, obezbijediti obaveznu propratnu analizu društvenih, političkih i ekonomskih trendova koji utiču na položaj žena i djevojčica u društvu i dati precizan pregled konkretnih mjera i politika koje se direktno povezuju sa domenima i poddomenima iz indeksa.

Razgovori sa proizvođačima rodne statistike (zaključci)

Uprava za statistiku- MONSTAT⁷⁷: Centar za ženska prava je ostvario saradnju sa Upravom za statistiku čiji je rezultat proširena publikacija “Žene i muškarci 2024”. U razgovorima sa Upravom potvrdili smo ključne ocjene Evropske komisije u pogledu nedostatka prostornih i kapaciteta među zaposlenima, što predstavlja izazov za prikupljanje i obradu statistike po polnoj pripadnosti. Ipak, Sektor za socijalnu statistiku i demografiju u najvećoj mjeri prikuplja podatke razvrstane po polu, ili koordinira komunikacijom sa drugim institucijama kako bi je dobio. Nedostatak redovne medjuinstitucionalne komunikacije, te nedovoljan odziv pojedinih institucija glavne su kočnice za potencijalno proširenje postojećih statističkih baza. Ova komunikacija uključuje proizvođače zvanične statistike, ali i sve ostale državne organe koji nisu u zvaničnom sistemu, a koji prikupljaju i obraduju podatke u svrhu kreiranja sektorskih politika⁷⁸.

Centralna banka Crne Gore: Članom 10 Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike definisani su poslovi proizvođača zvanične statistike: **Centralna**

⁷⁷ Nadležnosti Uprave za statistiku detaljno su objašnjene u poglavlju *Organizaciona struktura sistema zvanične statistike*.

⁷⁸ Prepoznajući ovaj problem, Centar za ženska prava je organizovao dvije tematske radionice koje su okupile sve ključne institucije u sistemu statistike, a koje su pokrenule značajnu razmjenu informacija i podataka. Rezultat susreta i rada na radionicama je u proširenim podacima za narednu publikaciju “Žene i muškarci 2024” i u načelnim dogovorima da se svi predloženi, ali podaci koji se ne mogu naći u narednom izdanju, prikupe i obrade, te publikuju u predstojećem periodu. Opcija da se neki od njih nadju u tematskim, specijalnim izdanjima “Žene i muškarci” je takodje pomenuta. Više informacija o radionicama na sajtu Centra za ženska prava: <https://womensrightscenter.org/odrzana-druga-radionica-zene-i-muskarci-2024/> i <https://womensrightscenter.org/odrzana-radionica-zene-i-muskarci-2024/>

banka Crne Gore vodi monetarnu, finansijsku, statistiku bilansa plaćanja, plaćanja sa inostranstvom, statistiku privatnog spoljnog duga, kao i statistiku koja je od značaja za ostvarivanje njenih funkcija, uz precizno razgraničenje od statističkih aktivnosti drugih proizvođača zvanične statistike. Centralna banka Crne Gore utvrđuje metodologije i standarde zvanične statistike u okviru funkcije koju vrši, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog organa. Nadležni organ i Centralna banka Crne Gore mogu da zaključe sporazum o uređivanju međusobnih odnosa u vezi sa statističkim aktivnostima koje preduzimaju u skladu sa ovim zakonom.

Uz nadležnosti koje ima u sistemu zvanične statistike (definisane gornjim članom zakona) Centralna banka ima potencijal da doprinosi finansijskoj inkluziji marginalizovanih grupa, u ovom slučaju žena. Pored toga što banka prikuplja, analizira i koristi podatke kako bi postavila razvojne ciljeve i nadgledala njihov uticaj ona može djelovati proaktivno, podstičući promjene. Zbog toga su rodno razvrstani podaci korisni, jer omogućavaju monitoring, djelovanje i prilagodjavanje finansijskih usluga i makroekonomskih politika specifičnim potrebama žena. U želji da analiziramo rodno razvrstane podatke kojima raspolaže banka, definisale smo listu pitanja:

1. Da li Centralna banka ima evidenciju polne strukture korisnika/ca stambenih kredita/ukupnih kredita/kredita za poslovne nekretnine odobrenih od strane crnogorskih banaka?
2. U domenu realnog sektora, na koji način Centralna banka(CB) može inicirati od drugih proizvođača zvanične statistike dostavljanje podataka razvrstanih po polu, koji se odnose na zarade u ovom sektoru?
3. U kojoj mjeri CB raspolaže podacima razvrstanim po polu u oblasti transfera za socijalnu zaštitu: da li posjeduje podatke o polnoj/rodnoj strukturi nosilaca prava iz oblasti socijalne zaštite, korisnika/ca sredstava za tehnološke viškove, nosilaca/teljki prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja?
4. Centralna banka ima i evidenciju preduzeća u blokadi. Da li se kroz ovu evidenciju može ostvariti uvid u polnu strukturu vlasništva u tim preduzećima koja se može uvezati sa razlozima za blokadu njihovog rada?

Kao rezultat rada sa predstavnicama Centralne banke na radionicama o rodnoj statistici, prikupljeni su sljedeći podaci, koji će se naći u narednom izdanju publikacije "Žene i muškarci 2024" kroz novo poglavlje, posebno dodato u svrhu prezentacije obradjene statistike.

- a) **Broj stalno zaposlenih u bankarskom sektoru Crne Gore na dan 31.12.2023. godine, po polu** - U bankarskom sektoru Crne Gore je tokom 2023. godine poslovalo 11 kreditnih institucija, sa 2 414 zaposlenih, uz procentualno veće učešće žena u odnosu na muškarce
- b) **Iznos depozita sektora stanovništva na dan 31.12.2023. godine, po polu deponenta** - U sektoru stanovništva, kao jednom od značajnijih deponentata u bankarskom sektoru Crne Gore, evidentno je veće učešće u ukupnom iznosu depozita deponentata muškog pola u odnosu na ženski pol. Posmatrano po

sektorskoj analitici, isti odnos je zastupljen kako kod fizičkih lica, tako i kod preduzetnika.

- c) **Iznos depozita sektora stanovništva na 31.12.2023. godine, po tipu depozita i polu deponenta-** Oko 80% depozita sektora stanovništva čine depoziti po viđenju, dok se ostatak odnosi na oročenu štednju. U polnoj strukturi deponenata koji su položili sredstva po viđenju kod kreditnih institucija dominiraju muškarci sa oko 65% učešća u ukupnim depozitima po viđenju sektora stanovništva, dok se oko 35% odnosi na žene. Sa druge strane, u strukturi oročene štednje učešće žena je nešto više i iznosi oko 40% u ukupnim oročenim depozitima sektora stanovništva, dok se oko 60% odnosi na deponente muškog pola.
- d) **Iznos kredita sektora stanovništva na 31.12.2023. godine, po polu-** U strukturi ukupnih kredita procentualno veći iznos je odobren korisnicima kredita muškog pola, što takođe prati i sektorska analitika kako kod fizičkih lica, tako i kod preduzetnika.
- e) **Statistički pokazatelji za instrument kredita sektora stanovništva na 31.12.2023. godine, po polu;**
- f) **Iznos kreditnih kartica na 31.12.2023. godine, po polu;**
- g) **Žene i muškarci, odabrani indikatori na 31.12.2023. godine.**

Ministarstvo finansija: Prema Zakonu o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, Ministarstvo vodi statistiku fiskalnih rashoda i nefiskalnih prihoda i aktivnosti ostalih proizvođača shodno programu. Ovaj organ mora biti upoznat od strane svih organa državne uprave i Centralne banke Crne Gore o pripremi novih ili izmjenama postojećih zakona i o drugim relevantnim aktivnostima koje se odnose i neposredno utiču na zvaničnu statistiku. U procesu izrade analize imali smo priliku da održimo dva sastanka sa predstavnicom Direkcije za fiskalne analize i projektovanje prihoda u Direktoratu za makroekonomske i fiskalne analize i projekcije, sa predstavnicom Direktorata za državni budžet i predstavnikom Alimentacionog fonda. Na sastanku smo razgovarali o statistikama u vezi sa Alimentacionom fondom, programu *Parlamentarna demokratija* i nadležnostima Ministarstva u tom dijelu, rodno odgovornom budžetiranju, finansiranju ženskih organizacija političkih partija i drugim pitanjima. Medjutim, za cjelokupni pregled statističkih kapaciteta Ministarstva više puta smo pisali upit na kabinet, bez povratnog odgovora, zbog čega ulogu i potencijal ovog resora nismo mogli do kraja da analiziramo.

Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje: Fond PIO redovno objavljuje⁷⁹ sledeće podatke: broj korisnika prava iz PIO; broj korisnika penzije i prosječne penzije u Crnoj Gori po vrstama i opštinama; broj korisnika prava iz PIO u Crnoj Gori po opštinama; odnos prosječne penzije i prosječne zarade po godinama; odnos broja penzionera i broja zaposlenih; broj korisnika prava na starosnu penziju koji su ostvarili pravo pod povoljnim uslovima. *Nijedan od ovih setova podataka nije rodno razvrstan.* Sa druge strane, rodno su razvrstani podaci o broju penzionera u Crnoj Gori prema starosnim grupama i polu, prosječnom penzijskom stažu korisnika u Crnoj Gori (poslednji podaci

⁷⁹ Statistika Fonda PIO se nalazi na linku: <https://www.fondpio.me/statistika/>

iz 2016.godine), prosječnoj starosti korisnika penzija (poslednji podaci iz 2016.godine), i o broj godina korišćenja prava na penziju, koji su takodje poslednji put objavljeni za 2016. godinu. Nakon razgovora sa predstavnicom Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, dobili smo uvid u podatke o **rodnom jazu u penzijama**, koji će se po prvi put naći i u publikaciji “Žene i muškarci 2024”⁸⁰.

Institut za javno zdravlje Crne Gore je ujedno i poslednji zvanični proizvođač statistike. U okviru Instituta djeluje Centar za evidenciju podataka i istraživanje u oblasti javnog zdravlja i to kroz dva odjeljenja, za medicinsku statistiku i informatiku i za istraživanja u oblasti javnog zdravlja⁸¹. U pogledu **postojećih baza podataka** razvrstanih po polu, Institut za javno zdravlje Crne Gore prikuplja, obrađuje i analizira – izvještava propisane podatke i objavljuje ih u Zdravstveno statističkom godišnjaku Crne Gore kao i u drugim analizama i izvještajima u nadležnosti Instituta. Sa aspekta ispitivanja i praćenja pokazatelja zdravlja i zdravstvene zaštite, zbog različitih predispozicija žena i muškaraca, najveći dio izvještaja vodi se prema polu. Neki od statističkih izvještaja o zdravlju i zdravstvenoj zaštiti koji su razvrstani po polu su:

- Ljekari prema dobnim grupama i polu u vanbolničkoj i bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori u 2022. godini;
- Ljekari specijalisti prema dobnim grupama i polu u Crnoj Gori u 2022. godini;
- Bolnički morbiditet u Crnoj Gori u 2022. godini;
- Bolnički morbiditet prema dijagnozama i starosnim grupama u Crnoj Gori u 2022. godini;
- Broj pacijenata evidentiranih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti po polu i dijagnozama u Crnoj Gori u 2022. godini (primjer odabranih dijagnoza);
- Umrli prema polu, starosnim grupama u Crnoj Gori u 2020. godini.

Podaci koji nisu dio evidencije iz administrativnih izvora dobijaju se sprovođenjem ciljanih populacionih istraživanja (npr. MIKS 2018, GPS istraživanje 2017, kao i druga nacionalna i istraživanja međunarodnih organizacija).

Napomena: Analizom iznad dostavljenih podataka uočena je rodna segregacija medicinskih zanimanja u Crnoj Gori. Isti su pokazali da u sistemu zdravstvene zaštite radi skoro dvostruko više žena ljekara (1102) nego muškaraca (624). Rodna segregacija je naročito prisutna u oblasti specijalizacije ljekara, pa žene čine 83% pedijatarata, 80% ljekara opšte medicine, 84% ljekara porodične medicine i 86% specijalisa higijene. S druge strane, skoro svi hirurzi su muškarci, odnosno 92%, dok medju neurorhirzima nema žena. Na bazi ovih podataka CEDAW Komitet je u

⁸⁰ Jedan od najistaknutijih rezultata zagovaranja Centra za ženska prava je upravo CEDAW konstatacija 33 (b) koja glasi: i dalje postoji uporan rodni jaz u primanjima, koji je za 2023. godinu iznosio 21% i koji nesrazmjerno raste sa većim primanjima i u odnosu na godine starosti, dok je rodni jaz u penzijama 12%. (originalno: *The persistent gender wage gap, which was 21% in 2023 and is disproportionately wider at higher income levels and with age and the 12% gender pension gap*). , a u skladu sa kojom je uslijedila i obavezujuća CEDAW preporuka 34 (d) da Crna Gora prepozna i adekvatno adresira korijen uzroka jaza u penzijama izmedju žena i muškaraca sa ciljem da se on smanji i u potpunosti ukine.

⁸¹ Više informacija na linku: <https://www.ijzcg.me/me/centri/centar-evidencija-podataka>

preporuci 33(a) jasno definisao i problem horizontalne i vertikalne profesionalne segregacije i **prisustvo feminizacije profesija**.

Popis stanovništva

Na što nas upozoravaju prvi obradjeni podaci popisa stanovništva

Uprava za statistiku je sredinom oktobra 2024. godine objavila prvi set obradjenih podataka i to:

1. Popisani državljani Crne Gore na radu, školovanju ili boravku van Crne Gore, Popis 2023. godine;
2. Stanovništvo Crne Gore prema državljanstvu, Popis 2023. godine;
3. Stanovništvo Crne Gore prema nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeri, maternjem jeziku i jeziku kojim se uobičajeno govori, Popis 2023. godine;
4. Stanovništvo Crne Gore prema polu i starosti, Popis 2023. godine⁸²

Analiza prvog seta obradjenih podataka:

Iako u Crnoj Gori živi više žena (50,80%) nego muškaraca (49,20%), **žena ima značajno manje u odnosu na muškarce u čak 16 opština**, od ukupno 25. U 2011. godini žena je bilo manje u 10 opština od tada ukupno 21. U međuvremenu, broj žena se smanjio u Ulcinju i Žabljaku, dok gradovi Gusinje, Petnjica, Tuzi, Zeta nisu imale status opštine. To pokazuje prvi set obradjenih podataka iz popisa stanovništva. U pomentim opštinama žene čine 48.9 %. To je za 0,2% manje u odnosu na prošli popis, kada je prosječan broj žena na nivou 10 opština u kojima su bile manjina iznosio 49.1%

Od ovih 16 opština, **čak 10 se suočava sa demografskom starošću, od toga 7 sa najdubljom demografskom starošću** (Andrijevića, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Plužine, Šavnik, Žabljak), **a 3 sa dubokom demografskom starošću** (Berane, Danilovgrad i Ulcinj). Ovaj podatak posebno zabrinjava ako se uporedi sa rezultatima popisa 2011. kada je samo jedna opština (Plužine) imala najdublju demografsku starost, a 7 duboku.

2011. godine u 6 od ukupno 7 opština koje su se nalazile u dubokoj demografskoj starosti (Andrijevića, Kolašin, Šavnik, Žabljak, Pljevlja, Cetinje) žena je bilo manje. Sve ove opštine su na posljednjem popisu pale u kategoriju opština najdublje demografske starosti.

⁸² Pregledni podaci se nalaze na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2282&pageid=1992>

Mojkovac je posebno pogodjen smanjenjem broja stanovnika, time i žena, koji je 2011. godine iznosio 4270, a na posljednjem popisu 3278, odnosno 23% manje. Ujedno je Mojkovac grad koji je za dva mjesta pao na skali demografske starosti sa demografske starosti 35-39, na najdublju demografsku starost preko 43.

Ne samo da su ove opštine demografski stare, već u njima ima sve manje žena, pa smatramo da je važno ustanoviti korelaciju ovog trenda sa nepovoljnim uslovima života za žene, nedostatkom mogućnosti za zaposlenje i sticanje finansijske nezavisnosti, nasiljem, diskriminacijom, neravnopravnošću, manjkom neophodnih zdravstvenih i socijalnih usluga, transporta, servisa za brigu o djeci, starima, kulturnih sadržaja itd.

Znakoviti su tom smislu i rezultati popisa koji pokazuju da je žena 1,7 % više u 9 opština koje predstavljaju veće urbane sredine, poput Podgorice, Kotora, Herceg Novog, Bara, Budve i Cetinja, Pljevalja, Nikšića i Tivta.

Ne vjerujemo ni da je slučajnost što čak 6 od 10 demografski starih opština u kojima je značajno manje žena, **ima ozbiljno narušen prirodni odnos novorođene muške i ženske djece**⁸³ (Andrijevića, Berane, Danilovgrad, Šavnik, Ulcinj i Žabljak), pa se u Šavniku npr. radja dvostruko više dječaka nego djevojčica.

Podsjećamo da Centar za ženska prava u kontinuitetu ukazuje na posledice diskriminatornih, pa i rodno neutralnih politika i da smo još 2017. godine Vladi Crne Gore uputili peticiju sa preko 6000 potpisa građanki i građana, kojom smo tražili formiranje multisektorskog plana za otklanjanje uzroka diskriminacije, koja kao krajnju posledicu ima selektivne abortuse. Do danas ova problematika nije razmatrana na Vladi, pa vjerujemo je ovako dramatičan gubitak ljudskog kapitala dijelom posledica i te nebrige.

Uporedni podaci o broju živorođenih po opštinama iz 2022⁸⁴

Tabela 3: Opštine u kojima se radja značajno više dječaka nego djevojčica

Opština	Muško	Žensko	Odnos m:ž
Andrijevića	20	13	153:100
Berane	145	127	114:100
Danilovgrad	102	84	121:100
Nikšić	355	309	114:100
Pljevlja	94	80	117:100
Rožaje	158	129	122:100
Šavnik	7	3	233:100

⁸³ Više na linku: <https://www.monstat.org/uploads/files/publikacije/godisnjak%202023/30.pdf>

⁸⁴ ibid

Tuzi	97	70	138:100
Ulcinj	133	98	135:100
Žabljak	11	7	157:100
Tivat	112	104	107:100
UKUPNO	1234	1024	120:100

Tabela 4: Opštine u kojima se radja značajno više djevojčica nego dječaka

Opština	Muško	Žensko	Odnos ž:m
Bar	213	241	88:100
Gusinje	18	19	94:100
Herceg Novi	154	166	92:100
Kolašin	22	30	73:100
Kotor	108	114	94:100
Mojkovac	22	31	70:100
Petnjica	18	19	94:100
Plav	49	62	79:100
Plužine	5	9	55:100
UKUPNO	609	691	113:100

Tabela 5: Opštine u kojima je normalan odnos između novorođene muške i ženske djece

Opština	Muško	Žensko	Odnos m:ž
Podgorica	1320	1242	106:100
Bijelo Polje	214	204	104:100
Budva	169	167	101:100
Cetinje	75	72	104:100
UKUPNO	1.778	1.685	105:100

PRIMJER ŠVEDSKE

Duštveno-politički kontekst

Izabrale smo Švedsku za komparativnu analizu kao zemlju koja ima tradiciju razvoja rodne statistike dužu od jednog vijeka. Štaviše, prve zakonodavne inicijative ka rodno ravnopravijem društvu u Švedskoj mogu se pratiti od polovine devetnaestog vijeka, naime od 1845. godine kada se muškarcima i ženama garantuju jednaka nasljedna prava. Od tada do danas se dešava evolucija feminističkog pristupa politikama, dok se godine koje slijede uzimaju kao prekretnice u rodnim, ili tačnije rečeno: orodnjenim politikama koje postaju opšti standard. To su: 1921. godina kada su žene po prvi put izabrane u švedski parlament, 1947. godina kada je usvojen institut 'jednake plate za isti rad' za javne službenike i službenice, 1974. godina kada je uvedeno pravo na roditeljsko odsustvo za žene i muškarce, 1979. godina kada je donešen prvi švedski zakon o rodnoj ravnopravnosti⁸⁵ iako je rodna ravnopravnost formulisana i postavljena kao posebno pitanje početkom 1970-ih. godina⁸⁶. Sve se ove informacije, uz druge jednako važne za pristup čitanju rodne statistike, nalaze na uvodnim stranicama švedske statističke publikacije "Žene i muškarci".

Uvođenje rodne perspektive bila je ključna strategija za implementaciju politika od 1994. godine, na način da se rodna perspektiva, uz prateće rodno odgovorno budžetiranje, morala uključiti u sve domene politika i na svim nivoima⁸⁷. Vlada Švedske je 2006. godine usvojila zakon pod nazivom *Moć oblikovanja društva i vlastitog života: ka novim ciljevima politike rodne ravnopravnosti* (2005/06:155) gdje je opšti cilj zamišljen na sljedeći način: *Žene i muškarci će imati istu moć da oblikuju društvo i svoje živote*.⁸⁸ Za postizanje ovog cilja postavljena su četiri podcilja: rodno jednaka podjela moći i uticaja; ekonomska rodna ravnopravnost; rodno jednaka podjela neplaćenih kućnih poslova i obaveza pružanja njege, kao i cilj "nasilje muškaraca nad ženama mora prestati".⁸⁹ Godine 2014. godine Švedska je proglasila prvu feminističku Vladu na svijetu, a 2015. godine imenovala prvu ambasadorku za rodnu ravnopravnost, odgovornu za upravljanje feminističkom vanjskom politikom⁹⁰.

⁸⁵ Statistika Švedske (2020). Žene i muškarci u Švedskoj 2020 Činjenice i brojke. Dostupno na: https://www.scb.se/contentassets/95ffcd4b3f394877abb3bd41e40df0a0/le0201_2019b20_br_x10br20_02eng.pdf

⁸⁶ Vladine kancelarije Švedske, Ministarstvo zapošljavanja: Politika rodne ravnopravnosti u Švedskoj. Dostupno na: <https://www.government.se/490563/contentassets/efcc5a15ef154522a872d8e46ad69148/gender-equality-policy-in-sweden2>

⁸⁷ Švedska agencija za rodnu ravnopravnost (Posljednji pristup 23.07.2024.) Gender Mainstreaming. Dostupno na: <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/swedish-gender-equalityagency/gender-equality-in-sweden/gender-mainstreaming/>

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Reactor-Research in Action: Rodna analiza statistike i uvođenje rodne perspektive u sistem statistike u Sjevernoj Makedoniji, dostupno na: https://reactor.org.mk/en/wp-content/uploads/sites/4/2022/08/rodova_analiza_en-1.pdf

Godinu dana kasnije izdaje se dokument pod nazivom *Moć, ciljevi i autoritet – feministička politika za rodno ravnopravnu budućnost (2016/17:10)*.⁹¹ Vlada Švedske je uručila precizno formulisano saopštenje parlamentu u kojem je navela, ali i tražila od parlamenta da se javno obaveže na poštovanje podciljeva formulisanih zakonom uz dodatna dva: rodno jednako obrazovanje i rodno jednako zdravlje. Sa ciljem da se prati stepen uvođenja rodne perspektive u politike i stepen približavanja strateškim podciljevima, ovim dokumentom se predvidjelo i osnivanje Švedske agencije za rodnu ravnopravnost.⁹² Ona je osnovana 2018. godine, i danas koordinira i promoviše uvođenje rodne perspektive u sve političke procese i vladine institucije.⁹³ Švedska ima i ministra/ministarku za rodnu ravnopravnost.

Statistika razvrstana po polu - Švedska

Osnovna premisa od koje se polazi u politikama rodne ravnopravnosti u Švedskoj je da su podaci razvrstani po polu i rodne analize ključni dokaz, ali i argument za ispravljanje nejednakosti između žena i muškaraca. Od 1994. godine sve službene statistike vezane za građane/ke Švedske moraju biti raščlanjene po polu, osim ako ne postoje posebni razlozi za suprotno (član 14 Uredbe o službenoj statistici, 2001: 100)⁹⁴. Švedski Zavod za statistiku je sačinio posebne smjernice za primjenu člana 14 namijenjene svim institucijama.

U *Moć, ciljevi i ovlašćenja – feministička politika za rodno ravnopravnu budućnost (2016/17:10)* švedska vlada navodi da je pristup rodnoj statistici imperativ i da će sve vladine agencije biti obavezne da prikažu podatke koji se odnose na pojedince razvrstane prema polu u svojim godišnjim izvještajima.⁹⁵

Zavod za statistiku Švedske je odgovoran za koordinaciju sistema za zvaničnu statistiku Švedske. Ima oko 1300 zaposlenih⁹⁶ u tri sektora: upravljanje podacima, ekonomska statistika i analiza informacionih tehnologija i društvena statistika i analiza. Zvanična statistika je organizovana u 23 tematske oblasti i 115 statističkih oblasti.

⁹¹ Vladina kancelarija Švedske (mart 2017.). Vladina komunikacija „Moć, ciljevi i djelovanje – feministička politika za rodno ravnopravnu budućnost“. Dostupno na: <https://www.government.se/49c517/globalassets/Government/dokument/socialdepartementet/summary-of-the-government-communication-power-goals-and-agency--a-feminist-policy.pdf>

⁹² Ibid.

⁹³ Vladina kancelarija Švedske, Ministarstvo zapošljavanja: Politika rodne ravnopravnosti u Švedskoj (2019). Feministička vlada. Dostupno na: <https://www.government.se/490563/contentassets/>

⁹⁴ Statistika Švedske (2019) Godišnji izvještaj 2018.

Dostupno na: https://www.scb.se/contentassets/57ebb90a69ab49aeb4fc7cfa5e7aab2f/ov9999_2018a01_br_x43br1903.pdf

⁹⁵ Vladina kancelarija Švedske (mart 2017). Vladina komunikacija „Moć, ciljevi i djelovanje – feministička politika za rodno ravnopravnu budućnost“. Dostupno na: <https://www.government.se/49c517/globalassets/Government/dokument/socialdepartementet/summary-of-the-government-communication-power-goals-and-agency--a-feminist-policy.pdf>

⁹⁶ Statistika Švedske (Posljednji pristup 23.07.2024.). O statistici Švedske. Dostupno: <https://www.scb.se/en/>

Vlada je odredila **29 državnih organa** koji će biti zaduženi za zvaničnu statistiku u svojim različitim oblastima. Rodna statistika je dio tematske oblasti *životni uslovi*⁹⁷

Statistički zavod Švedske ima i tim koji je posvećen promociji i razvoju podataka razvrstanih po polu. Kancelarija zadužena za rodnu statistiku sastoji od tri službenika/ce koji koordiniraju poslove rodne statistike⁹⁸.

Žene i muškarci u Švedskoj

Statistički zavod Švedske je 2014. godine proslavio 30 godina od prve publikacije *Žene i muškarci u Švedskoj*. Publikacija uključuje statistiku o: stanovništvu, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, obrazovanju, korištenju vremena, roditeljskom osiguranju (po osnovu plaćenog roditeljskog odsustva), zaposlenju, platama, prihodima, uticaju i moći i kriminalitetu (uključujući nasilje nad ženama). Sadrži istorijski pregled razvoja politika rodne ravnopravnosti kao i objašnjenja postojećih mehanizama i politika. Skrećemo pažnju na operativnu definiciju *ravnomjerne polne distribucije* iz uvodnog dijela publikacije:

Kvantitativni aspekt (ravnomjerne polne distribucije) podrazumijeva ravnomjernu distribuciju žena i muškaraca u svim područjima društva, kao što su obrazovanje, rad, slobodno vrijeme i položaji moći. Ako se grupa sastoji od više od 60 posto žena, u njoj dominiraju žene. Ako muškarci čine više od 60 posto grupe, u njoj dominiraju muškarci.

Kvalitativna ravnopravnost polova podrazumijeva da se znanjima, iskustvima i vrijednostima i žena i muškaraca pridaje jednaka težina i da se koriste za obogaćivanje i usmjeravanje svih područja društva.

Prilikom prezentacije podataka, brošura nudi podatke predstavljene kroz vremenske intervale uz prateću analizu trendova (npr. razmišljanje o promjenama na tržištu rada od 1970-ih i 1980-ih). Objasnjene su i promjene u metodologiji određenih istraživanja (npr. definicija varijabli ili kategorija), koje bi mogle dovesti do prekida u podacima za različite vremenske intervale kako bi čitalac/teljka mogao/la imati informisanu procjenu o tome šta je uporedivo⁹⁹. U njoj se nalaze i sve kontekstualne hronološke informacije o politikama i mjerama koje su važne za tumačenje podataka

⁹⁷ Statistika Švedske (Posljednji pristup 23.07.2024.). Zvanična statistika Švedske. Dostupno: <https://www.scb.se/en/About-us/official-statistics-of-sweden/>

⁹⁸ Reactor-Research in Action: Rodna analiza statistike i uvođenje rodne perspektive u sistem statistike u Sjevernoj Makedoniji, dostupno na: https://reactor.org.mk/en/wp-content/uploads/sites/4/2022/08/rodova_analiza_en-1.pdf

⁹⁹ Osim toga, promjene u propisima ili politici su takođe sažete u smislu kako utiču na uporedivost podataka. Povećanje ili smanjenje u trendu je praćeno objašnjenjima o uslovljenosti promjenama u nekoj drugoj varijabli (npr., objašnjavajući povećanje broja prijavljenih slučajeva nasilja od 1990-ih, navodi se da to može biti posljedica veće tendencije za prijavljivanje nasilja, odnosno smanjio se broj neprijavljenih slučajeva).

(npr. promjene propisa u vezi s roditeljskim dodacima za period 1974–2019 predstavljene u vremenskim intervalima).

Od 2012. godine Statistički zavod Švedske na svojoj *web stranici* predstavlja indikatore koji prate Vladine podciljeve rodne ravnopravnosti¹⁰⁰. Ova baza podataka je ustanovljena po nalogu Vlade Švedske kako bi se kroz jasan set indikatora pratila efikasnost vladinih mjera¹⁰¹. U narednoj tabeli prikazani su podciljevi rodne ravnopravnosti, prema definicijama u zvaničnim dokumentima i prateći broj od 173 indikatora sa rodno raščlanjenim podacima (svi na nacionalnom nivou) koji se ažuriraju dva puta godišnje. Za svaki indikator postoje metapodaci o proizvodnji i kvalitetu.

Tabela 6: Podciljevi rodne ravnopravnosti u zvaničnoj statistici Švedske na nacionalnom nivou

Podciljevi politike rodne ravnopravnosti	Opis cilja	Statistički podaci podijeljeni prema temi
Jednaka raspodjela moći i utjecaja	Žene i muškarci moraju imati ista prava i prilike da budu aktivni građani/ke i da budu u stanju da oblikuju uslove za donošenje odluka.	27 indikatora podijeljenih po temama: 1. Učešće u građanskim aktivnostima 2. Zastupljenost u sindikatima 3. Zastupljenost u poslovanju 4. Zastupljenost u javnom sektoru 5. Zastupljenost u politici 6. Ostala zastupanje.
Finansijska jednakost između žena i muškaraca	Žene i muškarci moraju imati iste mogućnosti i uslove u pogledu plaćenog rada koji obezbjeđuje finansijsku nezavisnost tokom cijelog njihovog života.	37 indikatora podijeljenih po temama: 1. Preduzetništvo 2. Prihodi i plate 3. Bolovanje i odsustvo 4. Učešće u radnoj snazi i zapošljavanje
	Žene i muškarci, djevojčice i dječaci moraju imati iste	42 indikatora podijeljena po: 1. Nivo obrazovanja populacije

¹⁰⁰ Vidjeti na

https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0201_LE0201Makt/

¹⁰¹ Iz Reactor-Research in Action: Rodna analiza statistike i uvođenje rodne perspektive u sistem statistike u Sjevernoj Makedoniji. Tematska web stranica upućuje na dva dokumenta koja su oblikovala formulaciju indikatora u okviru svakog podcilja politike. Indikatori za podciljeve 1, 2, 4 i 6 razvijeni su na osnovu dokumenta *Moć oblikovanja društva i sopstvenog života – novi ciljevi u politici rodne ravnopravnosti* (Prop. 2005/06:155), dok su indikatori u okviru Podciljevi 3 i 5 zasnovani su na opisima u *Moć ciljevi i autoritet – feministička politika za jednaku budućnost* (Skr 2016/17:10). Više na: https://reactor.org.mk/en/wp-content/uploads/sites/4/2022/08/rodova_analiza_en-1.pdf

<p>Jednakost u obrazovanju</p>	<p>mogućnosti i uslove u osnovnoj školi u pogledu obrazovanja, izbora studija i ličnog razvoja.</p>	<p>2.Pravo na upis u srednju školu 3.Pravo na visoko obrazovanje i pozicioniranje na tržištu rada nakon studija 4.Narodna gimnazija 5.Osnovna škola 6. Viša srednja škola 7.Neformalno obrazovanje 8.Formalno učenje 9.Odrasle osobe u opštini 10.Osoblje 11.Nastava švedskog jezika za imigrante 12.Blagostanje i stres u školama</p>
<p>Ravnomjerna raspodjela neplaćene njege i rada u domaćinstvu</p>	<p>Žene i muškarci moraju imati istu odgovornost za kućne poslove i moraju imati mogućnost pružanja i primanja njege pod jednakim uslovima.</p>	<p>12 indikatora podijeljenih na: 1. Plaćeni i neplaćeni rad 2. Roditeljski dodatak i dodatak za njegu 3.Neplaćeni rad- Briga o djeci</p>
<p>Jednako zdravlje</p>	<p>Žene i muškarci, djevojčice i dječaci moraju imati iste uslove za dobro zdravlje i zdravstvenu zaštitu pod jednakim uslovima.</p>	<p>40 indikatora podijeljenih po: 1.Zavisnost 2.Napori socijalne službe za djecu i mlade 3.Podrška i servis za osobe sa invaliditetom 4.Briga o starima 5.Zadovoljstvo pruženom brigom, kritike i pritužbe 6.Trudnoća i rođenje djeteta 7.Životna očekivanja i uzroci smrti 8.Naknada za invalidnost i dodatak za njegu 9.Stalna bolest 10.Stopa lošeg zdravlja i bolesti 11.Radna snaga osoba sa invaliditetom 12.Indeks tjelesne mase 13.Trening i sport 14.Duvan i alkohol 15.Seksualna i reproduktivna prava 16.Mentalno blagostanje 17.Samoprocjena zdravlja</p>

Nasilje muškaraca nad ženama mora prestati	Žene i muškarci, djevojčice i dječaci moraju imati ista prava i mogućnosti u pogledu fizičkog integriteta.	15 indikatora podjeljeni po: 1.Procesuirani slučajevi 2.Prijavljena krivična dijela 3.Izloženost nasilju 4.Zabrinutost ¹⁰²
--	--	--

Statistika razvrstana po polu na nivou opština u Švedskoj

Uz rodnu statistiku na nacionalnom nivou, Statistički zavod Švedske vodi i *on-line bazu* podataka po opštinama i to u šest predmetnih područja: stanovništvo, obrazovanje, djeca i porodica, zaposlenje, prihod, moć i uticaj¹⁰³. U bazi se nalazi ukupno 21 indikator, koje prate podaci razvrstani po polu za svaku opštinu. Dio njih je iz administrativnih izvora, dok su drugi prikupljeni anketiranjem. Svaki od indikatora posjeduje metapodatke.

Tabela 7. Statistika razvrstana po polu **na nivou opština u Švedskoj**

Populacija	1.Populacija 2.Populacija po nacionalnosti i rođenju u inostranstvu 3.Populacija po starosnim grupama 4.Populacija po strancima i domaćem stanovništvu i po starosnim grupama 5.Domicili 6.Migracije i migracijski viškovi 7.Migracije unutra/izvan zemlje
Obrazovanje	1.Nivo obrazovanja populacije starosti 25-44 2.Nivo obrazovanja populacije starosti 45-64 3.Diplomirani studenti/kinje i svršeni visokoškolci/kinje u opštini
Zaposlenje	1.Zaposleni po starosnoj grupi 2.Zaposlena lica starosti 20-64 nakon rođenja i rođenja u inostranstvu 3.Zaposlena lica starosti 16-64 nakon uobičajnog radnog vremena sedmično 4.Plaćeni posao za 16+ godina po sektorima 5.Putnici i neputnici 16+ godina 6.Kombinovani prihodi za osobe starosti 20-64 7.Prosječni raspoloživi prihodi za domaćinstva 18+ godina
Moć i uticaj	1.Menadžeri/ke starosti 16-24 klasifikovanopo sektorima 2. Menadžeri/ke starosti 16-64 u državi klasifikovano po sektorima i glavim grupama 3.Članovi/ce Gradskog savjeta 4.Članovi/ce Regionalnog savjeta podjeljeno po partijama

¹⁰² Rodno razvrstana statistika o nesigurnosti i anksioznosti zbog izloženosti nasilju i o broju žena i muškaraca koji zbog toga izaberu drugi put ili način prevoza.

¹⁰³ Statistika Švedske (Posljednji pristup 10.03.2022). Jämställdhet Inom Kommuner. Dostupno na: <https://www.scb.se/hittastatistik/temaomraden/jamstalldhet/jamstalldhet-llan-och-kommuner/>

KAKO DA SE ŽENE U CRNOJ GORI (ZAISTA) BROJE? - PREDLOG ZA PROŠIRENJE RODNIH INDIKATORA

Slijedi predlog za proširenje setova podataka koji uključuju 120 novih indikatora (obilježeni crvenom bojom). U slučaju uspostavljanja svih predloženih indikatora, donosioci odluka bi dobili inicijalno dovoljnu bazu podataka za dalji dizajn politika. Dio predloženih podataka direktno proističe iz obaveza UN Agende 2030, te Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine. Ujedno ih smatramo korisnim pregledom strateškog usmjerenja razvoja postojeće statistike koja se odnosi na žene i muškarce u Crnoj Gori.

Smatramo da treba početi od konteksta razvoja rodni politika, kroz presjek ključnih godina u kojima su donešeni relevantni zakoni, strategije ili po prvi put zabilježeni pomaci u društvu u smislu socio-ekonomskog i političkog položaja žena i njihovih prava. Ovaj kontekst bi bio predstavljen u uvodnom dijelu publikacije i naslonio bi se na indikator Nacionalne strategije održivog razvoja - *SDG 5.1.1 Da li su uspostavljeni pravni okviri za unapređenje, sprovođenje i praćenje ravnopravnosti i nediskriminacije na osnovu pola.*

Tabela 8: Proširena verzija publikacije “Žene i muškarci”

Stanovništvo	1. Polna struktura stanovništva prema popisima u Crnoj Gori, Popis 2023.
	2. Stanovništvo po polu i indikatori, Crna Gora, 1921-2023.
	3. Stanovništvo po petogodišnjim starosnim grupama i polu
	4. Stanovništvo, po starosnim grupama i polu, Popis 2023.
	5. Stanovništvo prema crnogorskom/stranom porijeklu: 5.1. Stranci/kinje koji žive u Crnoj Gori od 0 do 4 godine klasifikovani prema starosnim grupama (0-19; 20-64; 65-); 5.2. Stranci/kinje koji žive u Crnoj Gori preko 5 godina klasifikovani prema starosnim grupama (0-19; 20-64; 65-);
	6. Žene i muškarci po opštinama, Popis 2023.

	7. Broj muškaraca na 100 žena prema starosnim grupama, Popis 2023.
	8. Indikatori starenja
	9. Kretanje stanovništva unutar Crne Gore po starosti i polu, 2023.
	10. Broj žena i muškaraca koji su odsutni iz Crne Gore iskazan sa klasifikovanim indikatorima razloga odlaska i prema starosnim grupama
	11. Migracioni saldo po opštinama u 2023.. godini
	12. Populacija po bračnom/partnerskom statusu - Broj oženjenih i udatih koji žive zajedno prema popisu iz 2023 iskazan prema starosnim grupama;
	13. Broj oženjenih i udatih koji ne žive zajedno prema popisu iz 2023. iskazan prema starosnim grupama;
	14. Broj lica koja žive u istopolnim bračnim zajednicama klasifikovan po polu;
	15. Broj žena i muškaraca koji žive u vanbračnoj zajednici iskazan prema prema starosnim grupama;
	16. Broj razvedenih žena i muškaraca prema starosnim grupama;
	17. Broj samaca i samkinja iskazan prema starosnim grupama;
	18. Broj udovaca i udovica prema popisu iz 2023. prema starosnim grupama;
	19. Nosioci/teljke domaćinstva prema popisu iz 2023, klasifikovani prema polu, građanskom statusu (u braku, vanbračnoj zajednici, samci/kinje, razvedeni, udovci/ice i starosnim grupama);
	20. Sklopljeni i razvedeni brakovi, 1991-2023.
	21. Sklopljeni i razvedeni brakovi, 2011-2023.
	22. Prosječna starost pri sklapanju prvog braka
	23. Žene i muškarci koji žive u porodičnim zajednicama razvrstanim po tipu domaćinstva uz kategoriju jedno, dvoje i troje i više djece i iskazano prema starosnoj dobi (izvor- SILC):

	<p>23.a Vabračna zajednica bez djece; 23.b Vanbračna zajednica sa djecom; 23.c Samohrane majke sa jednim djetetom; 23.d Samohrani očevi sa jednim djetetom; 24.e Druge vrste porodičnih zajednica.</p>
	24. Stopa rizika od siromaštva prema polu 2013-2023, %
	25. Stanovništvo koje se nalazi na radu/boravku/školovanju van Crne Gore (izvor: Popis)
	26. Razlog odsutnosti lica iz Crne Gore prema polu i starosnim grupama (izvor: Popis)
Vitalni događaji	27. Prirodno kretanje stanovništva (živorodjeni i umrli)
	28. Prirodno kretanje stanovništva 1950 -2023
	29. Prirodno kretanje stanovništva 2009 -2023
	30. Očekivano trajanje života žene/muškarca
	31. Živorodeni prema polu
	32. Starosna dob žena i muškaraca koji po prvi put postaju roditelji (First time parents)
	33. Stopa fertiliteta – prosječan broj djece po ženi i muškarcu od godine prvog mjerenja do 2023.
	34. Stopa nataliteta kod adolescenata (uzrast 10-14 godina; uzrast 15-19 godina) na 1.000 žena u toj starosnoj grupi (SDG 3.7.2)
	35. Broj muškaraca i žena bez djece od godine prvog mjerenja do 2023.
	36. Umrli odojčad, 2001-2023.
	37. Broj izvršenih abortusa od godine prvog mjerenja do 2023;
	38. Umrli prema polu i starosti, 2011. i 2023.
	39. Broj žene reproduktivne dobi (starosti 15-49 godina) čija je potreba za planiranjem porodice zadovoljena modernim metodama (SDG 3.7.1)

	40. <i>Udio žena starosne dobi od 20-24 godina koje su bile u braku ili u zajednici prije 15. godine i prije 18. godine (SDG 5.3.1)</i>
Obrazovanje	41. Nivo obrazovanja na nacionalnim nivou iskazan po polu, godinama i opštinama.
	42. Djeca korisnici predškolskih ustanova po starosti i polu
	43. Zaposleni/e u predškolskim ustanovama po polu
	44. Broj državnih produženih boravaka po opštinama
	45. Broj djece registrovan u produženom boravku iskazan po polu i opštinama.
	46. % djece u produženom boravku u odnosu na ukupan broj prvaka
	47. Učenici/ce u osnovnim školama po starosti i polu
	48. Stopa u odnosu na populaciju
	49. Redovni/e učenici/ce u osnovnim školama po starosti i polu i svakom razredu posebno i opštinama
	50. Nastavno osoblje u osnovnim školama po polu
	51. Učenici sa posebnim obrazovnim potrebama koji su upisali osnovno obrazovanje
	52. Prosječni uspjeh učenika/ca u osnovnim školama iskazan po polu i opštini.
	53. Redovni/e učenici/ce u srednjim školama
	54. Isključeni iz redovnog obrazovanja / vanredni učenici po polu
	55. Nastavno osoblje u srednjim školama po starosti i polu
	56. Učenici sa posebnim obrazovnim potrebama koji su upisali srednje obrazovanje po starosti, polu i opštinama
	57. Upisani/e studenti/kinje (osnovne studije) po starosti i polu
	58. Upisani student/kinje na osnovnim studijama po vrsti studija
	59. Diplomirani/e studenti/kinje
	60. Upisani na postdiplomske studije

	61. Upisani student/kinje na postdiplomskim studijama po vrsti studija i polu
	62. Specijalisti/kinje po vrsti studija i polu
	63. Prosječan uspjeh studenata/kinja na specijalističkim studijama po vrsti studija
	64. Magistri nauka po vrsti studija i polu
	65. Doktori nauka po vrsti studija i polu
	66. Zaposleni u školstvu, po polu
	67. Direktori/ce vaspitno obrazovnih ustanova po polu
	68. Žene i muškarci zaposleni u visokoobrazovnim ustanovama (Univerzitet Crne Gore) po polu i tipu profesorskog i drugog predavačkog zvanja.
	69. Stipendije za talentovane učenike i najbolje studente po vrsti studija, starosti i polu
	70. Dobitnici nacionalnih grantova za naučna istraživanja po polu
	71. Sufinansiranje magistarskih i doktorskih studija (odobrenih)
	72. Broj roditelja sa osnovnim obrazovanjem iskazan po polu;
	73. Broj roditelja sa srednjim i stručnim obrazovanjem iskazan po polu
	74. Broj roditelja sa visokim obrazovanjem iskazan po polu;
	75. Kada je lice posljednji put koristilo Internet
	76. Kada je lice posljednji put kupilo ili naručilo robu ili usluge preko Interneta u privatne svrhe, IKT?
	77. Koje ste od navedenih računarskih aktivnosti obavljali u posljednjih 12 mjeseci, IKT?
	78. Indeksi pariteta (žene/muškarci, ruralni/urbani, najniži/najviši kvintil bogatstva i drugi kao što su status invalidnosti, autohtoni

	<p>narodi i ugroženi sukobima, kako podaci postanu dostupni) za sve indikatore obrazovanja (podatak za 2022. godinu, sa uporednim podacima iz ostalih godina se nalazi na linku: https://www.sdgmontenegro.me/4-5-1/)</p>
Pravosuđe	79. Sudije prema vrsti suda i polu,
	80. Polna struktura državnih tužilaca,
	81. Muškarci i zene advokati i notari
	82. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu
	83. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela po grupama krivičnih djela i polu,
	84. Osuđeni maloljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu,
	85. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu
	86. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela po grupama krivičnih djela i polu, 2021. godina
	87. Osuđeni punoljetni učinioci krivičnih djela po starosti i polu, 2021. godina
	88. Lica u zatvoru prema starosnom statusu i polu
Zaposlenost i penzioneri	89. Zaposlena lica, prema sektorima djelatnosti i polu, Crna Gora
	90. Zaposlena lica, prema sektorima djelatnosti i polu u %, Crna Gora
	91. Stope aktivnosti stanovništva po starosnim grupama i polu, Crna Gora
	92. Stope aktivnosti po starosnim grupama,
	93. Stope nezaposlenosti po starosnim grupama,
	94. Zaposleni/e radnici/e (u %) prema zanimanju i polu,
	95. Zaposleni/e radnici/e (u %) prema stepenu obrazovanja i polu.

	96. 20 dominantnih zanimanja (djelatnosti) u Crnoj Gori iskazanih kroz učešće radne snage prema polu
	97. Zaposlena lica po statusu zaposlenja i polu, ARS
	98. Profesionalni status lica prema polu, starosti i prebivalištu
	99. Zaposlena lica prema radu na puno radno vrijeme i pola radnog vremena
	100. Zaposlena lica prema broju djece, godinama djece i vrsti ugovora o radu (puno ili pola radnog vremena) (Labour Force Survey)
	101. Razlozi rada na pola radnog vremena prema polu (LFS)
	102. Ugovoreno i uobičajeno radno vrijeme zaposlenih lica prema bračnom statusu (u braku, vanbračnoj zajednici ili samci/kinje) sa i bez djece ispod 7 godina (LFS)
	103. Podaci o zaposlenju osoba sa invaliditetom prema vrsti zaposlenja (stalno, ugovor o radu na određeno, puno radno vrijeme, pola radnog vremena)
	104. Radna snaga na sezonskom i privremenom radu prema polu i starosti
	105. Radna snaga na poljoprivrednim gazdinstvima prema polu i starosti
	106. Radna snaga na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima po polu, Popis poljoprivrede 2010. godine
	107. Broj nezaposlenih
	108. Nezaposleni prema godinama starosti i polu
	109. Nezaposleni prema dužini radnog staža i polu,
	110. Pregled isfinansiranih kredita po statusu u 202X. godini
	111. Polna struktura pripravnika

	112. Polna i starosna struktura samozaposlenih prema sektorima
	113. Polna struktura samozaposlenih prema broju lica zaposlenih kod njih
	114. Polna stuktura zaposlenih izloženih seksualnom uznemiravanju na radu (<i>mobbing</i>) klasifikovano prema subjektima mobinga (moberima)
	115. Uslovi na radu prema polu (Work Environment Conditions)
	116. Korisnici starosnih i invalidskih penzija prema starosnim grupama i polu i ukupan broj korisnika porodičnih penzija u Crnoj Gori
	117. Broj korisnika/ca prava na penziju i prosječna penzija prema polu (rodni jaz u penzijama)
	118. <i>Udio vremena provedenog na neplaćeni rad u domaćinstvu i brigu o drugima, po polu, starosnoj dobi i lokaciji (SDG 5.4.1.)</i>
Primanja i prihodi	119. Prosječna plata prema 20 dominantnih zanimanja i polu uz podatak o % primanja žena u odnosu na muškarce u istom zanimanju (izvor: Wage and Salary Structures)
	120. Raspon plata u grupama zanimanja za koje je potrebno visoko obrazovanje (izvor: Wage and Salary Structures)
	121. Raspon plata u grupama zanimanja za koje nije potrebno visoko obrazovanje(izvor: Wage and Salary Structures)
	122. % primanja žena u odnosu na iznos muških primanja, po sektorima (izvor: Wage and Salary Structures) – rodni jaz u primanjima
	123. Zaposlena lica prema godinama i mjesečnom rasponu plata (izvor: Wage and Salary Structures) – <i>ovi podaci treba da pokažu da li se i u kojoj mjeri visina zarade razlikuje unutar definisane starosne grupe izmedju muškaraca i žena imajući u</i>

	<p><i>vidu trend u zemljama poput Švedske da žene u mlađem periodu (do 30.te) zaraduju više u odnosu na muškarce da bi ta razlika nakon toga rasla u korist muškaraca i njihovih primanja.</i></p>
	124. Ukupni godišnji prihod prema bračnom statusu i polu
	125. Domaćinstva koja primaju materijalnu pomoć prema polu nosioca domaćinstva i broju djece
	126. <i>Udio ukupnog poljoprivrednog stanovništva sa vlasničkim ili sigurnim pravima nad poljoprivrednim zemljištem po polu; i udio žena medju vlasnicima ili nosiocima prava nad poljoprivrednim zemljištem, prema vrsti svojine (SDG 5.a.1)</i>
Politika i odlučivanje	127. Ukupna izlaznost na poslednjim parlamentarnim izborima prema polu
	128. Struktura Vlade po polu
	129. Grafički prikaz strukture Vlade u poslednjih 10 godina
	130. Generalni sekretarijat Vlade po polu
	131. Struktura zaposlenih u ministarstvima Vlade
	132. Struktura organa uprave po polu
	133. Starješine organa uprave i visoki rukovodni kadar koje je imenovala, odnosno postavila Vlada Crne Gore po polu
	134. Udio žena na rukovodećim pozicijama
	135. Struktura savjeta Vlade
	136. Sastav Skupštine Crne Gore
	137. Grafički prikaz sastava Skupštine u poslednjih 10 godina

	138. Sastav Skupštine prema partijama i polu poslanika/ca u okviru partija
	139. Predsjednici/ce parlamentarnih partija prema polu
	140. Administracija Skupštine Crne Gore po polu
	141. Radna tijela u Skupštini Crne Gore po polu
	142. Lokalne samouprave u Crnoj Gori po polu
	143. Ko upravlja opštinama?
	144. Sastav skupština opština prema partijama i polu
	145. Diplomatsko konzularna predstavništva po polu
	146. Rukovodni kadar u Upravi policije sa zvanjima državnih službenika i namještenika po polu
	147. Zaposleni sa policijskim zvanjima po polu
	148. Zaposleni sa zvanjima državnih službenika i namještenika po polu
	149. Žene i muškarci u sistemu odbrane
	150. Žene i muškarci u Vojsci
	151. Žene u mirovnim misijama i rukovodni kadar
	152. Žene i muškarci u Ministarstvu odbrane, 2021.- u svim ministarstvima
	153. Članovi Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU) prema odjeljenjima i polu
	154. Članovi Dukljanske akademije nauka i umjetnosti (DANU) prema odjeljenjima i polu
	155. Žene i muškarci u odborima javnih kompanija u vlasništvu države

Rodno zasnovano i nasilje u porodici	156. Stanovništvo koje se plaši nasilja ili uznemiravanja prema polu (izvor: moguća Anкета o stopi i vrsti kriminaliteta u Crnoj Gori)
	157. Osobe koje su bile žrtva napada ili uznemiravanja prema polu (izvor: Anкета o stopi i vrsti kriminaliteta u Crnoj Gori)
	158. <i>Udio djece u dobi od 1 do 17 godina koja su doživjela bilo koju vrstu fizičkog kažnjavanja i/ili psihičke agresije od strane njihovih staratelja u prošlih mjesec dana (SDG 16.2.1)</i>
	159. Osobe koje se ne osjećaju sigurno noću na ulici (isti izvor)
	160. Osobe koje često promijene putanju ili oblik kretanja zbog osjećaja straha od napada ili uznemiravanja prema polu
	161. Osobe koje su bile žrtve nasilja prema mjestu gdje se nasilje desilo (kuća, posao, škola, javni prostor, druga lokacija..)
	162. Učenici (osnovna i srednja škola) koji su izjavili da su doživjeli online i verbalno nasilje (pisanjem na društvenim mrežama, objavljivanjem lične fotografije/snimka, maltretiranje (bullyng) (izvor: Anкета o nasilju u školama)
	163. Osobe koje su bile izložene seksualnom nasilju prema polu i godinama
	164. <i>Broj žrtava silovanja ili seksualnog nasilja kojima je pružena specijalizovana podrška, u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva tog nasilja, na godišnjem nivou (Agenda 2030)</i>
	165. <i>Udio žena i djevojčica u dobi od 15 godina i starijih koje su u partnerskom odnosu bile izložene fizičkom, seksualnom ili psihičkom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera, u prethodnih 12 mjeseci, prema obliku nasilja i prema starosnoj dobi (Agenda 2030- SDG 5.2.1)</i>
	166. <i>Udio žena i djevojčica u dobi od 15 godina i starijih koje su bile izložene seksualnom nasilju od strane osoba mimo intimnog partnera, u prethodnih 12 mjeseci, po starosnoj dobi i mjestu dešavanja (Agenda 2030- SDG 5.2.2)</i>
	167. Broj femicida od 2011. do 2023.
	168. Ukupan broj prijavljenih slučajeva rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici policiji prema polu, prema počiniocu

	(poznat/nepoznat) i prema mjestu gdje se nasilje desilo (privatni/javni prostor)
169.	Broj kvalifikovanih krivičnih djela nasilja u porodici
170.	Broj kvalifikovanih prekršaja nasilja u porodici
171.	<i>Broj slučajeva u kojima su nadležni organi izrekli mjere zaštite i mjere bezbjednosti učinocima nasilja u porodici (Agenda 2030)</i>
172.	Broj izrečenih zaštitnih mjera <i>Udaljenje iz stana i Zabrana približavanja žrtvi</i> prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, kao i broj kazni zatvora koje sudovi izriču za njihovo kršenje
173.	<i>Broj slučajeva u kojima su nadležni organi ustanovili kršenje zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti (Agenda 2030)</i>
174.	<i>Broj sprovedenih postupaka za kršenje zaštitnih mjera (Agenda 2030)</i>
175.	Broj zaštitnih mjera prema djeci svjedocima nasilja
176.	Broj mjera bezbjednosti <i>Udaljenje iz stana (čl 77a KZ) i Zabrana približavanja žrtvi (čl 77b KZ)</i>
177.	Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici centrima za socijalni rad
178.	Vrste pruženih usluga u slučajevima nasilja u porodici centrima za socijalni rad <i>usklađeno sa: NID03 MRSS Broj žrtava nasilja u porodici kojima je pružena usluga opšte podrške na godišnjem nivou po 1) vrsti usluge, 2) pružaocu, 3) opštini</i>
179.	Pregled donijetih presuda za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici
180.	Broj osuđenih lica za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, po polu uz indikator prosječne dužine trajanja kazne
181.	<i>Procenat procesuiranih slučajeva u odnosu na broj prijavljenih slučajeva prisilnih brakova, razvrstan prema</i>

	<i>instituciji (prosvjeta, centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sudstvo) mjestu/ opštini, na godišnjem nivou.</i>
182.	Istraživanje o uslovima života i bezbjednosti žena – GBV, 2021.
183.	Procenat iznosa sredstava namijenjenog politikama prevencije i borbe protiv rodno zasnovanog i nasilja u porodici u odnosu na ukupan budžet, kumulativno prikazan tokom više godina.
184.	<i>Procenat izdvajanja iz godišnjeg i lokalnih budžeta namijenjen nesmetanom funkcionisanju sigurnih kuća i smeštaju za žrtve, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou (Agenda 2030)</i>
185.	<i>Broj (24/7) SOS telefonskih linija na nivou države koje pružaju povjerljivo i anonimno savjetovanje za žrtve nasilja i broj korisnika/ca ove usluge, na godišnjem nivou, razvrstan prema a) broju odraslih i broju djece, b) starosti i polu djece, c) oblicima nasilja, d) srodstvu između učinioca i žrtve i e) opštini; (Agenda 2030)</i>
186.	<i>Procenat izdvajanja iz državnog i lokalnih budžeta namijenjen funkcionisanju (24/7) SOS telefonskih linija koje pružaju besplatne savjete žrtvama u vezi sa svim oblicima nasilja, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou; (Agenda 2030)</i>
187.	<i>Geografska raspoređenost specijalizovanih, lako dostupnih i bezbjednih usluga podrške za žrtve nasilja razvrstan prema: a) tipu usluge podrške, b) opštini, c) pružaocu usluge i d) i izvoru finansiranja (Agenda 2030)</i>
188.	<i>Broj i regionalna rasprostranjenost centara u kojima se pruža specijalizovana podrška žrtvama silovanja ili seksualnog nasilja (broj centara u odnosu na broj stanovnika); (Agenda 2030)</i>
189.	<i>Broj kancelarija/organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja u porodici (Agenda 2030)</i>
190.	<i>Broj osoba kojima je pružena besplatna pravna pomoć (Agenda 2030)</i>

	<p>191. <i>Broj djece žrtava nasilja u porodici koja su koristila usluge podrške (uključujući psihološko savjetovanje) u odnosu na ukupan broj identifikovane djece žrtava na godišnjem nivou; (Agenda 2030)</i></p>
	<p>192. <i>Broj sudskih postupaka (krivičnih, prekršajnih i mjera zaštite) u kojima je učinilac proglašen krivim ili su mu izrečene mjere zaštite i u odnosu na djecu žrtve nasilja, u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka u kojima su učinilac i/ili žrtva imali djecu, na godišnjem nivou; (Agenda 2030)</i></p>
	<p>193. <i>Broj i vrsta institucija (policija, tužilaštvo, sudovi) u kojima postoji posebno opremljen prostor za obavljanje razgovora sa žrtavama porodičnog nasilja, prilagođen potrebama djece i čekaonicama za žrtve svjedoke odvojene od okrivljenog.</i></p>
<p>Zdravlje i socijalne usluge</p>	<p>194. <i>Percepcija zdravlja od strane žena i muškaraca klasifikovana prema kategorijama “dobro zdravlje” i “loše zdravlje” i iskazana prema starosnim grupama (SILC);</i></p>
	<p>195. <i>Udio žena starosne dobi od 15-49 godina, koje donose svoje informisane odluke u vezi sa seksualnim odnosima, upotrebom kontracepcije i reproduktivnim zdravljem (SDG 5.6.1)</i></p>
	<p>196. <i>Percepcija zdravlja od strane žena i muškaraca iskazana prema kriterijumu stepena obrazovanja (osnovno, srednje, više, visoko) (SILC);</i></p>
	<p>197. <i>Broj žena i muškaraca koji ima probleme uzrokovane osjećajima tjeskobe (anksioznošću), brige ili straha iskazan prema intervalnim skalama životne dobi (SILC);</i></p>
	<p>198. <i>Broj žena i muškaraca koji su aktivni pušači iskazan prema intervalnim skalama životne dobi (SILC);</i></p>
	<p>199. <i>Indeks tjelesne mase (BMI)</i></p>
	<p>200. <i>Stopa bolovanja (Sickness rate) iskazana po polu i godinama</i></p>

	201. Uzroci smrti iskazani po polu, godinama i stepenu obrazovanja.
	202. Smrtnost majki zbog komplikacija u trudnoći ili porodjaju
	203. <i>Stopa mortaliteta među odojčadi (na 1.000 živorođene djece)</i>
	204. Žene i muškarci korisnici materijalne pomoći: 112.a materijalno obezbjeđenje; 112.b lična invalidnina; 112.c dodatak za njegu i pomoć 112.d zdravstvena zaštita 112.e troškovi sahrane 112.f jednokratna novčana pomoć 112.g naknada roditelju ili staratelju korisnika prava na ličnu invalidninu.
	205. Djevojčice i dječaci/ Žene i muškarci korisnici/e usluga smještaja CSR
	206. <i>Broj djece smještene u hraniteljske porodice</i>
	207. Stanovništvo prema vrsti i stepenu smetnje/preprekama
	208. Stanovništvo prema vrsti invaliditeta (izvor: Popis stanovništva)
Vrijeme (Time use study)	209. Prosječan način korišćenja vremena žena i muškaraca starosne dobi od 20 do 64 tokom radnih dana
	210. Prosječan način korišćenja vremena žena i muškaraca starosne dobi od 20 do 64 tokom vikenda (neradnih dana)
	211. Broj žena i muškaraca koji obavljaju neplaćene kućne poslove u domaćinstvu i/ili proizvode dobra za potrebe svog domaćinstva prema popisu iz 2023
	212. Neplaćeni rad žena i muškaraca 20-64 godine prema životnom ciklusu (bračnom/partnerskom statusu)
	213. Vrsta neplaćenog rada po broju sati i polu.

BANKARSKI SEKTOR	214.	Broj stalno zaposlenih u bankarskom sektoru Crne Gore
	215.	Iznos depozita sektora stanovništva
	216.	Iznos depozita sektora stanovništva, po tipu depozita i polu deponenta
	217.	Iznos kredita sektora stanovništva po polu
	218.	Statistički pokazatelji za instrument kredita sektora stanovništva, po polu;
	219.	Iznos kreditnih kartica, po polu;
	220.	Žene i muškarci, odabrani indikatori na 31.12.2023. godine.
TABELARNI PRIKAZ INDEKSA RODNE RAVNOPRAVNOSTI (uporedna analiza)		

ZAKLJUČAK

Rodno neutralne politike nemaju neutralne posledice. One mogu pogoršati postojeće rodne nejednakosti i zanemariti potrebe značajnog dijela stanovništva, ograničiti mu pristup resursima, uslugama, mogućnostima, a dovode i do diskriminacije, koja negativno utiče na društveni razvoj. Da bi razumjeli kako javne politike i programi utiču na žene, muškarce i rodno varijantne osobe, potrebne su nam rodne analize, a one ne počivaju na pukom prikupljanju podataka razvrstanih po polnoj pripadnosti, već uzimaju u obzir i društvene, kulturne i ekonomske aspekte roda. One omogućavaju da razumijemo i prevazilazimo rodne nejednakosti i specifične izazove koji proizilaze iz rodnih uloga i odnosa, a sve u cilju kreiranja inkluzivnih politika koje vode društvenom razvoju.

Odgovor na istraživačko pitanje *na koji način orodniti zvaničnu statistiku u Crnoj Gori*, mora uzeti u obzir trenutni presjek stanja statističkog sistema i njegova ograničenja. Zbog toga inicijalno rješenje treba tražiti u osiguravanju redovne komunikacije medju institucijama, bilo one u sistemu zvanične statistike ili izvan. Pokazalo se da veliki broj institucija prikuplja i obradjuje podatke razvrstane po polu, ali da se isti strateški i sistemski ne objedinjuju, ne analiziraju, niti komuniciraju, pa tako ni ne rezultiraju inkluzivnim politikama i programima.

Dugoročno, perspektiva mora da bude u širenju sistema zvanične statistike, a ne njegovom sužavanju, kako je sada slučaj. Dva su komplementarna puta ka ovom cilju: snažiti kapacitete institucija kroz jačanje njihovih organizacionih jedinica za prikupljanje podataka (da bi se ispunili uslovi za ulazak u sistem), a drugo je u preciznije normiranje i dosledna primjena *člana 14 Zakona o rodnoj ravnopravnosti* koji se odnosi na obavezu prikupljanja podataka razvrstanih po polu. Smatramo da ovaj član treba dopuniti na način da obuhvati sve primarne proizvodjače zvanične statistike, njihove nadležnosti, kao i obavezu redovnog, polugodišnjeg dostavljanja podataka nadležnom organu za koordinaciju. Potrebno je propisati i odgovarajući raspon kazni u slučaju nepoštovanja ovog člana.

Prioritetne oblasti za koje su neophodni podaci razvrstani po polu se dobrim dijelom nalaze u *Indeksu rodne ravnopravnosti* i publikaciji *Žene i muškarci*. U odnosu na raspoložive podatke, prvo treba raditi na njihovom dodatnom ukrštanju koje je neophodno za rodnu analizu i sagledavanje višestruke i unakrsne nejednakosti kojoj su određene društvene grupe posebno izložene. Drugi važan zadatak obuhvata prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka o svim oblicima nasilja obuhvaćenim Istanbulskom konvencijom. Nakon podataka o nasilju, u narednom periodu treba proširiti setove podataka u oblastima koja se odnose na stanovništvo, vitalne događaje, obrazovanje, zaposlenost i penzionere, politiku i odlučivanje, na način kako je predloženo u *Tabeli 8*, koja je nastala kao rezultat ove analize. Postojećim bazama

podataka treba dodati i nove o primanjima i prihodima, zdravlju i socijalnim uslugama, načinu korišćenja vremena i finansijskom sektoru.

Konačno, ovim podacima se mora dati rodno-analitički osvrt, a time i značenje u kontekstu savremenog trenutka. Tako će podatak postati informacija, a informacija povod za razmišljanje i radjanje ideja i rješenja. **U posljednjem je ključ društvene transformacije, a ona je krajnji cilj rodne statistike.**

Literatura:

- Državna revizorska institucija, Revizija uspjeha sprovođenja politika rodne ravnopravnosti, 2023. Dostupno na: <https://www.dri.co.me/doc/Izveštaj%20o%20reviziji%20uspjeha%20Usješnost%20s%20provođenja%20politike%20rodne%20ravnopravnosti.pdf>
- Centar za ženska prava, Monitoring izvještaju o implementaciji Akcionog plana Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 za 2023. Godinu. Dostupno na: <https://womensrightscenter.org/monitoring-izvjestaj-o-implementaciji-nacionalne-strategije-rodne-ravnopravnosti-sa-akcionim-planom-za-2023-godinu/>
- Centar za ženska prava, Rodna analiza prve Medijske strategije u Crnoj Gori uz osvrt na stanje u sektoru medija. Dostupno na: <https://womensrightscenter.org/rodna-analiza-prve-crnogorske-medijske-strategije-uz-osvrt-na-stanje-u-sektoru-medija-sa-factsheets/>
- Evropska komisija, Akcioni plan EU o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena u spoljnoj politici (GAP III). Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2184
- Evropska komisija, Izvještaj o Crnoj Gori za 2023. godinu. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2023_en
- Evropska komisija, Izvještaj o Crnoj Gori za 2022. godinu. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2022_en
- Evropska komisija, Izvještaj o Crnoj Gori za 2021. godinu. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2021_en
- Evropska komisija, Odluka 2012/504/EU o Eurostat-u. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32012D0504>
- Evropski parlament i Savjet, Uredba 1922/2006 o osnivanju Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1922>
- Evropski parlament i Savjet, Uredba (EC) No 223/2009. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0223&from=EN>
- European Statistics Code of Practice: for the National Statistical Authorities and Eurostat. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8971242/KS-02-18-142-EN-N.pdf/e7f85f07-91db-4312-8118-f729c75878c7?t=1528447068000>
- Generalni sekretarijat Vlade, Instrument za procjenu stepena orodnjenosti strateških dokumenata, dostupno na: Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/5f0f55ee-5665-4920-a3f6-af8786270f46>
- Karolin Kriado Perez, Nevidljive: Kako podaci kroje svet po meri muškaraca, Beograd: Laguna, 2021.
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije. Dostupan na: <https://wapi.gov.me/download-preview/1f031d7b-7220-460a-a48b-bf093b37db6c?version=1.0>

- Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 za 2022. godinu sa Predlogom akcionog plana za period 2023-2024. godine. Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/00303903-9045-4c6a-afed-b6e82ebc552b>
- Medunarodna organizacija rada, Rodni jaz u zaradama u Crnoj Gori: ažurirani statistički podaci i uticaj na programske politike. Dostupno na: <https://www.google.com/url?sa=t&source>
- Nemanja Batrićević, Olivera Komar (2023) Pol i vlasništvo nad nekretninama u Crnoj Gori: mapiranje imovinskog jaza, OEBS i DeFacto Consultancy. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/547832.pdf>
- Uprava za statistiku, Žene i muškarci u Crnoj Gori 2022. Dostupno na: <https://www.monstat.org/uploads/files/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20CG%20web%2026.12%20FIN.pdf>
- Uprava za statistiku, Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru za 2019. godinu. Dostupno na: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/me/Index-rodne-ravnopravnosti-2019-for-web.pdf>
- Uprava za statistiku, Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru za 2023. godinu. Dostupno na: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1767&pageid=1767>
- Reactor-Research in Action: Rodna analiza statistike i uvođenje rodne perspektive u sistem statistike u Sjevernoj Makedoniji. Dostupno na: https://reactor.org.mk/en/wp-content/uploads/sites/4/2022/08/rodova_analiza_en-1.pdf
- Statistika Švedske (2020). Žene i muškarci u Švedskoj 2020 Činjenice i brojke. Dostupno na: https://www.scb.se/contentassets/95ffcd4b3f394877abb3bd41e40df0a0/le0201_2019b20_br_x10br2002eng.pdf
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list Crne Gore", br.046/10 od 06.08.2010.). Dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/f92c7fd1-737d-4c90-a0ef-cee92519a0ab>
- Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike ("Službeni list Crne Gore", br. 018/12 od 30.03.2012, 047/19 od 12.08.2019). Dostupno na: <https://www.monstat.org/userfiles/file/o%20nama/2019/Zakon%20o%20zvancnoj%20ostatistici%20i%20sistemu%20zvanicne%20statistike.pdf>

ANEKS 1: Rodna izbalansiranost sastava Radne grupe za Poglavlje 18: Statistika

BR	Ime i prezime	Funkcija	Pol
1.	Miroslav Pejović	Šef pregovaračke radne grupe	M
2.	Majda Savičević	Načelnica u Upravi za statistiku	Ž
3.	Nataša Vojinović	Pomoćnica direktora Uprave za statistiku	Ž
4.	Snežana Remiković	Pomoćnica direktora Uprave za statistiku	Ž
5.	Branka Šušić Radovanović	Pomoćnica direktora Uprave za statistiku	Ž
6.	Miloš Mišković	v.d. generalnog direktora u Ministarstvu finansija	M
7.	Marko Kaluđerović	Samostalni savjetnik u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija	M
8.	Isidora Perović	Samostalna savjetnica u Ministarstvu evropskih poslova	Ž
9.	Petar Gazivoda	Načelnik u Upravi carina	M
10.	Mirjana Nedović Vuković	Predstavnica Instituta za javno zdravlje Crne Gore	Ž
11.	Nataša Terzić	Predstavnica Instituta za javno zdravlje Crne Gore	Ž
12.	Aleksandra Nikčević	Direktorica direkcije u Centralnoj banci Crne Gore	Ž
13.	Miljana Šestović	Direktor sektora u Privrednoj komori Crne Gore	Ž
14.	Ivana Vujović	Predstavnica NVO "Juventas"	Ž
15.	Anita Stjepčević	Predstavnica NVO "Centar za ženska prava"	Ž
16.	John M. Barac	Predstavnik NVO „LGBTIQ Socijalni Centar“	M

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-8923-1-9
COBISS.CG-ID 31380484